

WARBURG INSTITUTE

CKN 36

Del. 1/4

Dec 18 96 c

WARBURG

18 0141771 6

Ermlitz

69/2595

BERNARDI ORICELLARII
DE
MAGISTRATIBVS
ROMANORVM VETERVM
COMMENTARIVS

C
K
N
36.

EX LIBRO MANVSRIPTO
FLORENTINO

EDIT
IOANN. ERNEST. IMMAN. WALCHIVS

PROF. PVBL. SOCIETAT. LAT. IENENSIS DIRECTOR

L I P S I A E
EX OFFICINA LANGENHEMIANA
C I D I D C C L I I .

BERNARDI ORICELLARI
D. R.
MAGISTRATIBVS
ROMANORVM VETERVM
COMMENTARIVS

EX LIBRO MANUSCRITTO
FLORENTINO
EDIDIT
IOHANNES ERNESTUS IMMANUEL WALCHIVS
PROF. PUBL. SOCIETATIS LAT. LINGVÆ DIRECTOR

F. P. S. I. A. E.
EX OFFICINA LINGVÆ LATINÆ
CISTODIUM

V I R O
C E L E B E R R I M O
A N T O N I O F R A N C
G O R I O

BASILIC. BAPTISTER. FLORENTIN. PRAEPOSITO

ET HISTORIARVM PROFESSORI LYCEI FLORENTINI

L O N G E M E R I T I S S I M O

F A V T O R I S V M M O P E R E C O L E N D O

S. P. D

I O. E R N. I M M A N. W A L C H I V S

V I R
C E L E B E R R I M E

QVEM aliquot ante annis mihi, apud TE com-
moranti abitumque ad paternos lares para-
turo, tradidisti, ORICELLARIVM
TVVM ad TE ex Germania nostra re-
dire inbeo TEque ipsum, noua nunc indutum veste, pro
TVA, qua soles, humanitate benigne excepturum esse,
tuto confido. Non poenitebit me laboris et, quam pro
virium modo in eo expoliendo insumsi, operae, si modo
TIBI TVISque litteratis ciuibus, in quorum maio-
ribus ORICELLARIVS maxime enituit, hos
meos, qualescunque sint, conatus haud penitus displic-
uisse cognouero. Certe, si quid sit, quod in hoc a me
suscepto negotio desiderari posse, videatur; in ipso
tamen auctore, siue delectari quis legendo velit; siue
erudiri, scio nihil iure desiderari TIBIque omne, quic-
quid utilitatis optimus hic scriptor adtulerit, vel eo no-
mine deberi, quod TVIS potissimum auspiciis TVO que
consilio factum sit, ut ex tenebris, in quibus tam diu de-
lituit, in lucem a me extraheretur publicam. TIBI
igitur,

igitur, *VIR CELEBERRIME*, auctorem hunc publice consecrandum existimaui, non solum ut gratae mentis declarandae honesta mihi esset et expedita ratio, neque ingratus viderer huiusque beneficii immemor; sed etiam ut omnes intelligant, cuinam acceptum ferant politissimi huius scriptoris usum atque insignem, qui iure exspectandus est, lectionis fructum. Id quod uti sincere profiteor animumque obstrictissimum deuinctissimumque *TIBI* spondeo; sic, ut mansuetiorum musarum salus firma maneat ac stabilis, pro *TE*, illarum salutis tam strenuo et indefesso custode: tam grauisimo earum, quo olim fulserunt, splendoris vindice, vota cum omnibus, qui litteras amant, nuncupo *TVA*que praestantissima ingenii monimenta, quibus seculum *TIBI* deuinxisti, aequae admiror ac praeclarum *TVVM* et paene inuidendum ad immortalitatem cursum. Vale, *VIR CELEBERRIME*: complectere me, uti adhuc fecisti, *TVA* beneuolentia, ac praestantissimos *SOCIOS COLVMBARIOS*, in quorum amplissimum collegium nuper me cooptatum esse, gaudeo, meo nomine saluta ipsisque significa, meam erga illustrem hanc et florentissimam societatem obseruantiam esse tantam; quanta cogitari possit maxima. Ienae, d. XII. febr. c. *Id Idcc LII*.

LECTORI BENEVOLO

S. P. D

IOANN. ERNEST. IMMAN. WALCHIVS

ETSI varia, quibus proxime superiora secula fertilia fuerunt, ingeniorum monimenta ex bibliothecarum claustris in lucem protracta sunt publicam, quae si in cubiculis suis, velut in perpetuo carcere, delituissent, et eorum auctoribus honorificentius; et posteris utilius et solidae eruditionis commodis aptius fuisse, iure meritoque arbitror; huius tamen scriptoris, quam exspectat, fortunae non adeo diffido, ut aut frustra suscepti laboris poenam; aut gloriae, quam ille sibi multis iam modis comparauit, diminutio-

A 2

nem

nem mihi credam esse pertimescendam. De BERNARDO ORICELLARIO loquor, opusculi huius elegantissimi artifice et fabricatore, de cuius vita rebusque praeclare gestis: de aliis, quibuscum sanguinis vinculo coniunctus fuit, illustris huius nominis heredibus deque ipsorum in ciues pariter ac politiores musas insignibus meritis multa forent dicenda; nolo autem in talem me demittere fundum, qualem ab aliis et nominatim ab eruditissimo Anglo IOANNE BRIDLEIO *) occupatum esse video. Dicam breuiter de ipsa hac, quam typis describendam curauit, commentatione, deque aliis rebus, quae ad illam maxime spectare mihi videntur.

IPSIVS ORICELLARII nominis quamquam in eo, ex quo meum huius libelli exemplum descriptum fuit, codice vel vllum vestigium relictum; aut viri huius doctissimi mentionem factam esse, nusquam reperimus; varia tamen eaque grauissima adesse puto, quae me moueant, argumenta, vt hoc commentariolum nullius, quam Oricellarii ingenii statuam esse fetum. Quod si enim praeclarum ipsius, quod de rebus, in Italia gestis, scripsit, opus legeris: si in primis ad dicendi genus, ad quod auctor adspirat, animum aduerteris, id in vtroque libro non modo sibi simillimum; sed et idem esse, vel pauca peruolutando, facili negotio obseruabis. In ipso porro codice, qui

*) Praefatione, quam ORICELLARII huius historiae de rebus in Italia gestis, an. MDCCCXXXIII. editae, praemisit. Galliae in Ital. ex libro manu exarato Londini MDCCCXXXIV.

sive ab aduentu Caroli VII. regis

qui in bibliotheca Gaddiorum Florentiae visitur, Oricellarii manu nonnulla emendata et correctae, varia quoque partim deleta: partim addita sunt, id quod cur fecisset noster Bernardus in alius ingenii specimine, causam video nullam. Accedit, quod maximum in his rebus censetur, ipsum nostri scriptoris de se deque ipso hoc opusculo praeclarum ac luculentum testimonium, quantum ex his cell. ANT. FRANC. GORII verbis, ad codicem meum scriptis, potest intelligi: *plura sunt argumenta, vt adscribam hoc opus BERNARDO ORICELLARIO: nam in eo volumine, quod exstat in bibliotheca Riccardia et in quo illustrat P. Victorem de regionibus vrbis, promittit, se scripturum de magistratibus veterum Romanorum*, adeo, vt nulla et ne minima quidem de libelli huius auctore dubitandi adsit causa.

QVOD si ipsam hanc commentationem respicimus, ea ita est comparata, vt, vtum ab elegantia dictionis; an ingenii fertilitate; aut argumenti iucunditate maior ei accedat commendatio, ipse me nescire, libentissime fatear. Libro primo officia magistratuum adcurate percenset et in hoc argumento haud vulgarem de grauissimis rebus solide iudicandi facultatem luculenter demonstrat. Disputat de seriis ita, vt, dum grauissimi morum et rectae vitae magistri personam induit, sermo eius simul nescio quid leporis habeat ac festiuitatis, ac per totam commentationem grauitas singularis ac decora urbanitas aequae diffusa ac dispersa seueraque, quam tractat, disciplina his condimentis mitigata esse videatur. Libro secundo in explican-

da atque enodanda veterum magistratuum Romanorum ratione dilucide noster auctor versatur; nec ullos credo facile reperiri, quibus opera, ab eo adhibita, levis; ipsa vero argumentorum tractatio tenuis atque exilis et, qui ad harum rerum amatores redundet, fructus exiguus videatur, si modo aetatem cogitauerint, qua vixit; nec primoribus solum labris id studiorum genus gustauerint; aut extremis, ut dicitur, id adtigerint digitis. Sunt, quod nemo; nisi hebes ac imperitus, facile negabit, sunt, inquam, qui in eodem campo, in quo ORICELLARIUS noster ingenium exercuit, virium suarum periculum fecerunt. Addo, eorum plurimos longe praestantioribus melioribusque praesidiis fuisse instructos; quam quae benignior fortuna Oricellarii aetate indulgit; neque infitior, varias huius antiquitatum Romanarum studii partes a recentioribus scriptoribus et solidius disputatas et maiori testimoniorum adparatu fultas esse et corroboratas. Libentissime porro largior, eorum multa, quae prisca ingenii; licet saepe acutissimi, aciem vel plane, vel ad partem tantum effugerunt, in lucem hodie optatissimam vocata, multasque vetustioris aevi nubes ac tenebras, accenso longe clariori litterarum lumine, feliciter dissipatas esse; sed his omnibus de Oricellarii laude eiusque, quem conscripsit, libelli praestantia quidquam detrahi posse, ut credam, nunquam a me impetrabo. Quanto magis de tam insignibus, quas nostro potissimum aetate litterae mansuetiores fecerunt, subsidiorum honorumque accessionibus laetor; laetor vero quam maxime; tanto

to firmiorem eorum existimo esse sententiam, qui utrosque scriptores, tam quos nostra tulit aetas; quam qui superioribus seculis post renatas litteras ingenii et doctrinae laude floruerunt, arcto coniungendos esse vinculo; neque, illos vnice sequendos, hos aspernandos esse, iudicant. Quid? quod tantum abesse credam, ut posthabitis omnibus, quae seculum potissimum decimum quintum sapiunt, feliciores in antiquitatum profanarum campo progressionem faciamus, ut eo difficiliorem in his stadiis cursum teneamus, quo puriores plerumque fontes fuerunt, ex quibus optimi illi musarum antistites suam hauserunt antiquarum rerum cognitionem. Idem et summo quidem iure de ORICELLARIO nostro tenendum est. Quem, si tot, quot hodie nobis sunt, praesidiis quasi stipatus fuisset, plura et discutere aptius et exponere fusius potuisset, equidem haud nego; simul tamen ipsum vel ideo maximi faciendum iure meritoque arbitror, quod riuulos neque sectatus est; neque sectari facile potuit; sed limpidiissimos adiit fontes: optimos et probatissimos tam veteris Graeciae; quam Latii auctores singulari industria perlegit, ac, quae ad ipsius rem facere videbantur, hinc inde dispersa, in breue hoc opusculum apte sciteque coegit. Proinde factum est, ut multa veterum scriptorum insignia effata, LIVII potissimum et DIONYSII *Halicarnassensis* adnotaret atque exciperet, quae frustra apud alios harum rerum scriptores quaesiveris. Sexcenta vero recentiorum scriptorum nomina, ex PITISCO, FABRICIO ac librorum indicibus compilata, si quid probandum est; aut

confir-

confirmandum, non tanti apud me sunt pretii; aut ponderis; quanti vel vnicui aut Liuii; aut Ciceronis; aut alius probae fidei scriptoris ea de re insigne et luculentum testimonium. Scribendi ratio, quam adhibuit ORICELLARIUS noster, est elegans ac summas prae me habere mihi videor rationes, ipsi inter eos haud infimum adsignandi locum, qui tum in Italia exstiterunt grauissimi reuiuifcentium litterarum splendoris vindices earumque salutis strenui statores. Tuetur vbiuis linguae Romanae castitatem ac polita utitur oratione. Saepe Ciceronem; vel Liuium tibi audire videberis; nec fallet te aurium iudicium, siquidem is vtrumque scriptorem haud raro ad verbum, et tam feliciter, expressit, ut dicendi, quod adfectauit, genus vix inconstantiae nomine accusare; aut multiforme disparque sui esse, dicere te posse, credam. Idem obseruabis tum, quum Senecam imitandum sibi proposuit, adeo ut antiquitatum pariter ac politioris stili cultoribus aequae placitum Bernardum nostrum esse, haud vnā, quae suadeat, adesse rationem arbitrer.

ADDO pauca de codice manu exarato, ex quo libellum hunc in publicam lucem emitto. Latuit is diu in instructissima Gaddiorum Florentina bibliotheca, ad quam quum celeberrimo et ad ornanda litterarum studia nato ANT. FRANC. GORIO aditus pateret, factum est, ut anno MDCCCXXXV dictus ille codex in manus eius incideret. Ex quo quum et argumenti dignitatem et sermonis elegantiam vbiuis elucere, animaduertisset, optimum hunc libellum diutius in his cancellis remanere, minime passus est;

est; sed eum, quod vetustate detritus erat, de nouo describendum curauit, descriptumque in suum museum transtulit, eo consilio, ut is, si ferret occasio et adesset, qui impensas in se susciperet, cum erudito coetu communicaretur. Sine dubio id iam pridem ab ipso doctissimo viro factum fuisset; nisi alia grauiora, quibus se implicitum vidit, negotia ab hoc laudabili instituto eum reuocassent. Quapropter per mihi gratum atque iucundum accidit, quum ipse anno MDCCCXLVII. Florentiae per aliquod tempus commorarer et apud cel. virum sermo et in Oricellarium hunc, nescio quo casu, incideret, ut ille, quae eius singularis erat erga me beneuolentia ac nimia in tenues meas vires fiducia, sponte codicem hunc mihi offerret: quam ante ipse susceperat, editoris prouinciam perhumaniter in me deuoluere atque Oricellarium suum mecum in Germaniam migrare iuberet. Pro qua insigni eius erga me beneuolentia uti maximas ipsi habui gratias; sic omnem meam operam, quantum potui, in eo collocaui, ut nouus hic itineris comes fortunam in Germania experiretur benignam, ac futurus quasi Germaniae inquilius, nouo exornaretur habitu.

SUPEREST itaque, ut, quae ipse ad expoliendum optimum hunc scriptorem egerim, quaeue susceperim, breuiter ostendam. Nolui commentarium in Oricellarium scribere; aut ad supplenda ea, quae cognoui a meo auctore aut omissa; aut breuiter adnotata esse, copiosissime effundere, quae a sexcentis aliis antiquitatum Romanarum scriptoribus et disputata subtiliter; et exposita docte et fuisse fuerunt. Neque ego me credo egressum vnquam cancellos,

los, quos mihi ipse tum, quum opus hoc adgrederer, circumdedi. Adnotaui solum ea, quae prae ceteris animaduersione digna mihi sunt visa. In primis vero in eo studium meum posui, vt omnia veterum auctorum effata, ad quae saepe numero tacite auctor prouocauit; aut, si et testis adduxit nomen; locum tamen testimonii more sui aevi haud significauit, pro virium ratione indicarem, id quod tantum mihi saepe negotii faceffiuit, quantum temporis vix copiosissimis adnotationibus comportandis tribuere necesse habuissem. Ipsa, quae excitauit auctor, veterum scriptorum testimonia a nostris editionibus, maxime in nominibus, aberrare, haud raro obseruaui; nolui vero omnibus scribendi vitiis ac erroribus honorificum *lectionum variantium* nomen tribuere. Emendaui itaque ex optimis veterum scriptorum editionibus, vbi aperta corruptionis signa deprehendi et, si quae male adfecta in ipsius auctoris verbis occurrebant; his non prius; quam vbi summa efflagitabat necessitas, medicinam ex ingenio parauit. Ipsum opusculum neque in libros; neque in capita fuit distributum; vtrumque vero distinguendi genus propter lectionis commoditatem si adicerem, haud inconsultum fore, arbitratus sum. Tu vero, lector beneuole, vale mihi que ac meis conatibus faue. Ienae, d. XII Iul. anno reparatae salutis C D C D C C L I I.

LIBER

LIBER I

D E

OFFICIIS MAGISTRATVVM

C A P V T I

ILLVD vnum fixum animo tenendum est: oportere magistratum habere deum propitium. Sic enim firmum iecerit fundamentum omnium, quae mente conceperit atque dicturus facturisque erit; aduersa vero omnia experietur, contempto numine. Itaque nihil, quod ad dei cultum pertineat, negligendum est, quod institutum non modo ipse magistratus perseueranter tenere debet; sed ab omni eius familia teneri firmiter et ab omnibus, qui eius fidei commissi sunt, obseruari, ab eo curandum est, quod quidem erit vtilissimum. Nam, vbi religio colitur, sanctius viuatur, oportet, et moderatius. Coerciti enim diuinarum legum vinculo, metuque caelestis supplicii deterriti, efficimur ad delicta tardiores, et ad officium et honestatem promptiores. Veremur enim, ne quid superbe, auare, crudeliter, immunde faciamus: ne impii: ne ingrati esse, videamur, putamusque constanter, nihil in terris committi mali sine supplicio; nec quidquam praestari boni sine praemio. Itaque religio plurimum valet ad scelera coercenda; non minus ad virtutem excitandam. Quapropter non modo magistratus; verum etiam ceteri omnes tanto habentur meliores; quanto ad religionem et rem diuinam omni studio et facultate propensiores esse, videntur. Inde enim gignitur quaedam virtutis opinio, et modestiae singularis, quae plurimum pollet ad mentes hominum illiciendas, flectendas, concitandas, leniendas, exasperandas. Nec vero, qui imperatorem deum contemnit, honestatem colere putatur: huius neque vita laudari, neque res gestae probari possunt, estque a publicis gubernaculis longe abiiciendus, quum neque

B 2

iple

ipse praeclara; aut vilia gerere; nec ceteros ad ea gerenda hortari valeat; aut, si fuerit hortatus, nemo est, qui adsentiat honesta suadenti. Tanta pii et religiosi hominis est veneratio, ut, quidquid velit persuaderi, dici non possit, quam facilis sit omnium adensus.

CAPVT II

VALET igitur religio plurimum in omnibus rebus gerendis: tum his, qui in re publica versantur, maxime est necessaria. Sed, quoniam magistratum oportet esse prudentem, iustum, fortem et temperantem, qua ratione id certe fiat, breuiter est differendum, siquidem magistratus vndeunque vir consummatus esse debet. Vnde iure a **RIANTE** dictum est, *magistratus virum ostendit.*^{a)} Est igitur prudentia posita in consiliis capiendis, cuius munus est, bene consulere et, quid agendum sit, bene imperare et rationem officiorum reddere. Si quidem prudentia est posita in veri investigatione, et vera opinari, ut scribit **SENECA**, pulchrum est, mentiri turpe. Si enim prudens esse cupis, quod idem sapienter monet, in futura curam intende, et, quae possunt contingere, animo tuo propone: nihil tibi subitum sit; sed totum ante conspicias. Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispenseretur, praesentia ordina: futura provide: praeterita recordare. Nam qui nihil de praeterito cogitat, perdet vitam: qui nihil de futuro praemeditatur, in omnia incautus incidit. Est autem, ut idem obseruat, prudentiae proprium, examinare consilia, et non cito facili credulitate ad falsa prolabi. Vnde idem ait, de dubiis non definias; sed suspensam tene sententiam, nihil inexpertus adfirmes, quod faciet prudens, cuius propria actio est indagare, et inuenire verum. Est enim prudentia habitus verus cum ratione, qui in iis agendis versatur, quae sunt homini bona et mala, ut scribit **ARISTOTELES**.^{b)} Prudentes sunt, qui publicis priuatisque rebus administrandis sunt apti; sapientia vero proprias commoditates spernit. Et haec est scientia et intellectus rerum pretiosissimarum, cui qui student, sapientes adpellantur, ut Anaxagoras et Thales innumerique alii senserunt, qui, propria commoda ignorantes, toros se eorum inuestigationi dediderunt, quae sunt eximia, admiranda, difficilia, diuina. Itaque **PLATO** vult^{c)} philosophos sponte sua ad munera rei publicae obeunda accedere, quae tunc tamen optime admi-

a) apud **ARISTOTELEM** libr. V. II. operum, p. 44. sq.
ethic. cap. 3. tom. II. operum, p. 34. c) libr. V. de republ. tom. II. operum, p. 473. sq. p. 501.
b) libr. VI. ethic. cap. V. sq. tom.

administratur, quum philosophi eam gubernant et regunt; aut quum ipsi reges philosophantur, ut Cato apud **CICERONEM**^{d)} in hanc sententiam loquitur. Quum autem ad tuendos, conseruandosque homines hominem natum esse videamus: consentaneum est huic naturae, ut sapiens velit gerere et administrare rem publicam. Vnde hi, qui ingenio valent, et fugiunt rei publicae munera, ab officio discedunt, et eam sinunt perire, pro qua vsque ad mortem certandum est. In praeceptis tendit res publica, quum iuuenum consiliis et sententia regitur; detrimentum autem nullum maius potest accidere rei publicae; quam a pessimo regi homine. Ait enim Socrates apud **PLATONEM**:^{e)} praua anima male imperabit; bona vero omnia recta faciet: iniustitia praebet iuicem odia, pugnas et seditiones; consensum vero amicitiamque iustitia. **PLATO** tamen: ciues, si boni sint, non debere arbitratu sponte ad rem publicam accedere, ne videantur aut pretio adlecti; aut propter avaritiae crimen; aut cupiditate honoris adducti, quod est hominis ambitiosi. Ex quo enim turpissimum visum, sponte sua quempiam ad regimen accedere, hac de causa, neque pecunia, neque honore ductos bonos homines imperare voluisse, memorat. Oportet igitur, illis necessitatem imponi et mulctam, si impellendi sunt, ut velint magistratum suscipere. Maxima vero mulcta est, administrationi malorum subiici; nisi ipsi susceperint rei publicae gubernaculum, ad quod accedunt, tamquam ad rem necessariam, quum neque melioribus; neque similibus se committere audeant.

CAPVT III

EST prudentia habitus naturalis, cuius contrarium dicitur malitia. Inspicit autem prudentia veritatem, cuius inspectio, ut **PLATO** ait, quam habeat voluptatem, impossibile est, alium, praeter philosophum, gustare posse. Adde etiam, quod veritas sit obiectum ipsius intellectus, qui tunc perfectus est, quum habet scientiam, quae est rerum verarum; verum quippe est id, quod scitur. Itaque bonum mentis est ipsa veritas et recta cognitio: itaque **PLATO** scribit:^{f)} *verum mendacium, si modo verum dici potest, omnes homines pariter oderunt, atque dii, et alibi ait: virtus est sanitas quaedam et bona valetudo ipsius animae; malitia*

B 3

d) de senectute, cap. IV.

p. 644. libr. V. p. 736. et libr. III. p. 689.

e) libr. I. de republ. tom. II. operum p. 351. adde libr. I. de legibus

f) libr. II. de republ. tom. III. oper. p. 382.

litia vero morbus, turpitudine et infirmitas. ^{g)} Sunt tamen, qui, prudentiam, nisi per adplicationem ad singulas virtutes, esse virtutem, negent. Est profecto prudentia in magistratu ita necessaria, ut nihil magis: qua praesentia recte curret: futuris prospiciat, et praeterita ad salutem reipublicae repetat: qua bonos a malis seceruat, et illos deliberandis rebus recipiat, hos, quantum fieri potest, abiiciat, et radicibus extirpet. At, si hoc fieri nequeat, propter multitudinem improborum, quibus, ut XENOPHON ait, plurimum ciuitates abundant; depurationem quamdam adhibebit, tamquam a lolio frumenti. Pertinet etiam ad magistratus prudentiam, obseruare vnumquemque, ut officium, ut mores, ut aetas, ut auctoritas postulabit, interdum ut genus, si a virtutis opinione non abhorreat. Est et eiusdem prudentiae munus, bonorum consilio uti, quo nihil speciosius: nihil tranquillius agi potest. Hinc enim ciuitatis salus, stabilitas et robur constat. Quam ob rem, quorum sit integritas spectata, mores probati, auctoritas non vulgaris, aetas non contemnenda, genus non despectum, eorum sententias magistratus minime adspernabitur. Ita fiet, ut non solum ex re bene gesta; sed etiam, quia consilio clarorum virorum usus sit, laudem consequatur, ut, si vel maxime cupiant detractores, rerum a se gestarum exitum improbare non possint. Hinc ZENO eos commendandos inprimis censet, qui ab aliis moneri malunt, quam ipsi suo ductu rem gerere, ut, quamquam, industria freti sua, valeant ipsi ingenio, et consilio sint perspicaci; tamen, quid ceteris quoque videatur, explorent. Quapropter adhibenda est in rebus agendis optimorum consultatio. Pessimi vero ciues, ut diuinus PLATO monet, careant splendore: iaceant oppressa vitia, nullusque pateat aditus ad dignitatem; nec vnquam extollantur; at bonorum honestissimis consiliis referta sit ciuitas: ferueat optimorum auspiciis res publica, ductuque illorum exeant in aciem, et prodeant legum decretorumque vexilla, et pacis cohortes, illis ducibus, suo in loco statuantur. Vbi enim improbitas valet, non imperium illud quidem dicendum est, non ciuitas, non res publica; sed tyrannis et secessio, ac temeraria sciariorum turbulentia, praeceps ad omnia flagitia. Quo quum deducta res est, quaeque res publica funditus euerratur, necesse est. Itaque olim a Romanis censores optimo consilio instituti sunt, quibus esset morum cura, quique pessimum quemque senatū reliquisque ordinibus pellerent, qua dignitate et officio, nihil vnquam sanctius Roma vidit. Floruisse enim rem publicam scimus, quam diu bonorum consi-

g) *Sophist. tom. I. oper. p. 228.*

lia valuerunt; postea vero quam ad nefarios perducta res est, ortae ciuiles discordiae, bellaque intestina rem publicam atque imperium sustulerunt. Eam ob rem Philippus, Alexandri pater, quum opprimere Atheniensium libertatem statuisset: dari sibi sapientiores vrbes, postulauit, ut, eorum consiliis spoliata ciuitas facilius in discrimen et seruitutem traduceretur. Intelligebat callidus rex, non plus valere foris strenuum militem; quam egregium ciuem domi, ad rem publicam defendendam, a quo quum esset destituta, citius; quam a milite deserta, caperetur. Sic apud HOMERVM Agamemnon, plures sibi dari in castris, optat, Nestores; quam Achilles, quorum alteri manu, alteri consilio valerent.

CAPVT IV

SED quoniam prudentiae partes, quoad fieri potuit, breuiter exsequuti sumus, nunc, quantum iustitia magistratui necessaria sit, quantumque generis humani societatem conseruet, perstringendum videtur. Iustitia, ut CICERO ait, latissime patet. Est autem iustitia, ut ARISTOTELES definit, *habitus electiuus circa ea omnia, in quibus versatur vir studiosus, ad seruandas leges, communis commodi causa,* ^{h)} et haec legitima iustitia dicitur. Altera vero iustitia particularis adpellatur, quae ab eodem sic definitur: *iustitia est habitus electiuus circa definitam materiam, ut puta honores, contractus, et cetera id genus, tribuens cuique, quod suum est.* ⁱ⁾ Comites iustitiae sunt liberalitas, magnificentia, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, et legum mandatorumque obseruatio, adde aequitatem, bonitatem, veritatem. Est autem iustitia praeclarissima omnium virtutum, et neque hesperus; neque lucifer ita admirabilis est, ut recte monet ARISTOTELES. ^{k)} Quid? quod prouerbio dici consuevit: *iustitia in se virtutes continet omnes, habetque iustitia,* auctore EVRIPIDE, *os aureum.* Est quidem iustitia virtus perfectissima, ea enim ceteros homines perficit, et, quia est usus perfectae virtutis, qui eam habet, et ad se, et ad alios uti potest. Itaque SENECA, ex opinione et sententia Stoicorum, iustitiam definit, esse *naturae tacitam conuentionem, in adiutorium multorum inuentam.* Et aliter sic ab eodem definitur: *Iustitia est diuina lex et vinculum societatis humanae;* idemque ait: *si vis esse iustus, Deum time et ama; amabis autem, si in hoc illum imitaberis, ut velis omnibus pro-*

esse,

h) *libr. V. ethicor. p. 33. sq.*

i) *loc. excitato.*

k) *libr. V. ethic. cap. 2. tom. II.*

operum, p. 33.

esse, et nulli nocere. Itaque Trasymachus apud PLATONEM, *id circò amplectendam iustitiam*, dicit, *quod aliis magis prodest; quam habentibus.* Est enim iustitia virtus ad alium. Pertinet autem ad iustitiam non solum, legibus constituta, dictaque omnia, facta conuentaque custodire; sed pietate et sanctitate in deos: veneratione in parentes vti iubere, et, ne mortui quidem vt spernantur, pati: quibus, sacrificia fieri et iusta, imperat, persolui. Itaque oportet magistratum nec precibus, nec praemio ab aequitate discedere, qui, vt opem ferat, electus est, et iniquitatem depellat. Hinc recte sentiunt, qui censent, caput omnium, quae ad magistratum pertinent, esse iustitiam.

CAPVT V

DEBET igitur magistratus omni ope niti, ne quid superbe, flagitiose, iniuste faciat, dicat, permittat, sitque acerrimus defensor publicae honestatis, maxime omnium, quae ad leges et iura, tam humana; quam etiam diuina, pertineant, habeatque ante oculos praeclaram illam HERACLITI sententiam, leges, vñ muros, esse defendendas, quum multo sit periculosius, ciuitatem legibus carere; quam urbem muris. Tum, qui leges ciuitatis oppugnant, scelestiores habendos esse; quam qui muros, iudicare debemus. Il enim non solum hostes iudicandi sunt; sed parricidae, quum ea tollant, quibus salus et omnium vita continetur. Etenim turres et propugnacula vim externam depellunt, quae rara est, et non, nisi a potentioribus, infertur, vixque multis seculis solet accidere, vt moenia ariete pulsantur; leges autem quotidiano praesidio ciuitatem ab intestina iniuria tuerentur. Muri, ne ab imperatoribus, ne a regibus capiatur ciuitas, opem ferunt, quorum imperium aequum esse potest et tolerabile. Leges prohibent, ne turpi et flagitiosae multitudini, ne improborum libidini seruiamus, quod ferri a viris magni et constantis animi nullo modo potest. Itaque, quisquis leges e ciuitate sustulerit, quietem, libertatem, omniaque sustulerit, quae ad publicam vtilitatem omniumque salutem sunt excogitata, adeo vt, quantum de legibus, tantum de beata vita, de libertate, de ciuium omnium incolumitate subtrahatur. Earum enim ope custoditur libertas: auctoritas honorum retinetur: retunditur temeritas improbae multitudinis: simultates submouentur: alitur concordia: res foris domique amplificatur: passim agitur honestum otium: comprimuntur tumultus: sopiuntur inimicitiae: extinguuntur odia: omnis omnium ciuium perturbatio depellitur. fortunae, opes, dignitates, denique bona omnia legibus

bus conseruantur, florent, atque amplificantur, vt multo firmior sit eorum gloria, qui partum imperium legibus moderati sunt; quam qui bello pepererunt. Diogenem solitum dicere, adfirmant, qua in ciuitate nec leges valerent; nec annis currens influeret, in ea pernoctandum sapienti non esse, et quod, a PLATONE dictum, nostri auctores vsurparunt: *sine legibus nec domus vlla; nec ciuitas; nec gens; nec vniuersum hominum genus; nec rerum natura omnis; nec ipse mundus stare potest*, quae, etsi, de diuina lege dicta, videntur; effunduntur tamen ad ciuitatum iura; quae ex illa priore, tamquam in riuos e viuo fonte, manarunt. Tenenda sunt etiam naturae iura, vt cognationis, societatis, pietatis, amicitiae, ne quid inter propinquos fiat iniuriae: ne quid fraudis in socios: ne liberi parentibus aduersentur: ne qua lite dissoluantur amicitiae: ne ingratitude crimen subeatur, quo vitio, nihil detestabilius, et ab vniuersi generis humani societate magis alienum est: ne cui defendendi facultas eripiat: ne bonis viris honor non adhibeatur: ne anteferatur mendacium veritati, quae omnia sunt iura naturae, quae et, cogente nemine, nulloque proposito supplicio, quisque putare debet, esse seruanda, edoctus a natura, quae quosdam in nobis excitauit igniculos et fomenta virtutis, non a praeceptoribus tradita; sed ingenua. Accedit ad id ritus gentium, nationum mores, instituta ciuitatum, decreta maiorum, quae nullo modo, contemni, magistratus pati debet. Euertunt enim, contempta, funditus ciuitatem, cuius salus in his maxime rebus est posita. Seruanda etiam sunt, diligenter, quae nulla lege constituta; tamen consensu omnium probata, recepta, frequentata sunt: quae ad consuetudinem referuntur: tum quae ad veritatem, vtilitatem, honestatem pertinent; aut quae ex bono et aequo eliciuntur. Nihil enim est popularius, aequitate, multosque habet honestos adsertores. Tandem curandum est, vt seruentur promissa, pacta consent, non rescindantur, legata reddantur, tributa pendantur, vectigalia persoluantur. Haec si praestiterit magistratus, complexus erit prope omnes iustitiae partes, quae iis in rebus fere tota versatur. Etiam non contemnenda est opinio bonorum, vt qui, magnis rebus gerendis, plus sibi auctoritatis comparauerunt. A sua dignitate deiiciendi non sunt, nam sunt etiam inter priuatos gradus quidam contentionesque honoris, vt alter alteri virtute, gloria, rebus gestis antecellat, quae, si contemnantur, parient seditiones et tumultus. Hoc quoque ad iustitiam pertinet, vt cuiusque opinio, vt dignitas, vt auctoritas adtentatur.

CAPVT VI

LIBERALITATEM vero esse iustitiae partem, quis ignorat? Monet enim CICERO, vt pro dignitate cuique tribuatur, idque adferat esse iustitiae fundamentum. Sed videndum est primum, ne oblit benignitas et iis ipsis, quibus benigne videbitur fieri, et ceteris: deinde, ne maior sit benignitas; quam facultates.¹⁾ Nam, vt idem ait,^{m)} posse liberalitate vti, non spoliante se patrimonio, nimirum is est pecuniae fructus maximus. Hinc ARISTOTELESⁿ⁾ scribit, pro modo fortunarum ipsam liberalitatem dici. Liberalis enim actio non in multitudine rerum, quae dantur; sed in habitu dantis consistit; hic autem pro facultatibus erogatur. Quare iure ait SENECA,^{o)} turpissimum genus dandi esse inconsultam donationem. Hinc fit, vt multi dent iis, quibus dare non oportet, et, vt inquit ARISTOTELES^{p)} quos pauperes esse conuenit eos diuites faciunt, et honestis quidem hominibus nihil dant. Tribuendum est igitur dignis, et cuique, vt meretur, erogandum. Quare recte praecipit ARISTOTELES^{q)} liberalitatis quatuor esse cautiones. Monet enim, dandum esse, quantum oportet: quibus oportet: vnde oportet, et quando. Nemo enim plus; quam facultas patitur, erogare debet; nec indignis et scurris et cereris vilissimis turpissimisque hominibus. Quisque etiam de suo dare debet. Quare Aristoteles damnat eos, qui accipiunt, vnde non oportet, propter erogandi cupiditatem, quod, deficientibus confestim rebus, facere, necessitas compellit, quorum dationes liberales non iudicantur quum honestae non sunt. Eos quoque improbare solemus, qui ad ostentationem largiuntur, quae fit gloriae causa. Quare inquit AMBROSIVS:^{r)} nec illa perfecta est liberalitas, si iactantiae causa magis; quam misericordiae largiaris, affectus tuus nomen imponit operi. Quomodo a nobis proficiscitur, sic aestimatur. Vnde PLINIVS^{s)} in epistolis scribit: meminimus, quanto maiori animo honestatis fructus in conscientia; quam in fama reponatur. Sequi enim gloria, non adpeti debet, et laudans Aristonem ait:^{t)} Ornat haec magnitudo animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, recteque facti non ex populi sermone mercedem; sed

1) libr. I. de offic. cap. 14. §. 1.

m) libr. II. de offic. cap. 18. §. 14.

n) libr. III. ethicor. cap. 2. tom. II. operum, p. 25.

o) libr. III. de benefec. cap. X.

p) loco excitato.

q) ibidem.

r) libr. I. de officiis ministrorum

cap. 30. §. 147. tom. II. operum p. 39. edit. Benedict.

s) libr. I. epist. 8.

t) libr. I. epist. 22.

ex facto petit. Perfecta est igitur liberalitas, vbi silentio quis regit opus suum, et necessitati singulorum occulte subuenit. *Honeste facti praemium est, fecisse*, inquit SENECA, et Scipio apud SILIVM,^{u)} dicit, ipsa quidem virtus sibi met pulcherrima merces. Itaque recte inquit SENECA:^{x)} beneficium est beneuola actio, tribuens gaudium, capiensque tribuendo in id, quod facit prona et sponte sua parata. Itaque non quid fiat; aut quid detur, refert; sed qua mente: quia beneficium non in eo, quod fit; aut datur, consistit; sed in ipso dantis, aut facientis animo. Est igitur diligenter aduertendum in ipsa liberalitate, vt benignitas non superet facultatem: vt demus de nostro, et dignis, et opportunis temporibus, tum, vt ostentatio fugiatur.

CAPVT VII

SED prudentiam et iustitiam magistratui esse pernecessariam, videor mihi, iam satis ostendisse. Nunc idem faciendum viderur de fortitudine atque temperantia. Est autem fortitudo mediocritas circa timorem et audaciam. Fortis non timet, quae timenda non sunt. Quum autem quaedam eiusmodi sint, vt, ea metuere, honestum sit, et turpe, non metuere, veluti infamiam, quam qui timet, verecundus habetur, qui non timet, impudens: non circa omnes timores per defectum peccatur; sed circa eos duntaxat, qui excusari non possunt. Eodem modo non omnia forti adeunda sunt; neque semper et qualibet de causa obicere se morti debet. Proprie fortis est, qui ea, quae terribilia videntur et sunt, subit, quia decorum sit, ita facere; et turpe, non facere, quique non ad omnem mortem; sed ad honestam tantum et pro salute patriae, et ad omnia, quae adferunt mortem, interritus est, vt in bello, in quo pulchrum est mori, quod restantur honores, a ciuitatibus et regibus his, qui in bello ceciderunt, constituti. Quum singula, quae agimus, ad finem terminentur: decori gratia fortis subit et agit fortitudinis opera, et sic, quae oportet, et quando, et vt conuenit, et vbi conuenit, sustinet, metuit atque audet. Laudabile est igitur, res magnas adpetere; humiles vero contemnere: in periculis non frangi: dolorem aequo animo ferre, et, gratia honestae laudis adipiscendae, nulla cuiusuis laboris magnitudine derereri. Haec qui facit, et mirabilem in se amorem excitat multitudinis, et opera eius maxima splendidissimaque habentur. Est autem fortitudo mediocritas circa timores et fiducias. Nam qui timendo exsuperat, et confidendo deficit, timidus dicitur;

C 2

u) libr. XIII. bell. Punic. v. 662.

x) libr. I. de benefec. cap. 6.

tur; qui non timendo exsuperat, dicitur infans; vel stupidus, si nihil omnino timet, ut motus terrae, aquarum inundationes, et illa omnia, quae timenda sunt, quum superent naturam humanam, ut necesse sit, ipsa timere. Ille, qui confidendo exsuperat, audax est, et imitatur in principio fortem; sed quum ad pericula ventum est, dat terga, et fit timidus. Fortis vero et magnanimus putat, omnia humana esse inferiora, se et sua praestantia, eaque parui facit, et superat omnes dolores, quorum vim, ut volunt Stoici, opinio facit, non natura. Sed fortis animus et magnus, ut monet CICERO ^{y)} maxime cernitur, quum a despicientia rerum externarum non discedimus, et magnas res gerimus, et maxime utiles et vehementer arduas plenasque laborum et periculorum, cum vitae; tum multarum rerum causa. Oportet fortem, primum res humanas despiciere, quod qui faciunt, interriti sunt, ad res magnas et arduas aggrediendas: deinde: nihil; nisi magnum et arduum, gerere. Ii enim vere fortes sunt, qui ad honestam mortem et ea omnia, quae illam adferunt, interriti sunt; nec est fortitudo, nisi circa terribilia et valde periculosa. Quumque cuiuslibet operis, cum ratione suscepti, honestus finis sit, sequitur, fortem decori et honesti gratia agere debere. Agit et utilitatis communis gratia, si modo ea cum honestate coniuncta fuerit. Qui propriis commodis agendo consulit, fortis nullo modo est. Oportet fortem omnibus animi perturbationibus dominari, nam, qui dolore, ira, timore, libidine ceterisque eiusmodi vincitur, nec liber; nec fortis est; nec decet, qui inuictum se metu praestitit, eum frangi cupiditate.

CAPVT VIII

OPORTET igitur in magistratu esse fortitudinem, quae magnificentiam et despicientiam rerum humanarum adferat, et tranquillitatem animi atque securitatem. Quod si contingat, totum se magistratus reipublicae tradet; nec opes; aut potentiam conlectabitur, totamque eam sic tuebitur, ut omnibus consulat. *Nec vero criminibus falsis in odium; aut inuidiam quemquam vocabit, omninoque ita iustitiae honestatique adhaerescet, ut, eam conseruet, quamuis grauius offendant, ut CICERO ^{z)} scribit, mortemque appetat potius, quam ea deserat. Nec ulli audiendi sunt, qui, grauius irasci inimicis, magni animi et fortis viri esse censent. Nihil enim laudabilius, nihil magno et praeclaro viro dignius,*

y) libr. I. de offic. cap. 20.

z) libr. I. de offic. cap. 25. §. 6.

dignius, placabilitate atque clementia. ^{a)} Prohibenda est igitur maxime ira in puniendo, numquam enim iratus, qui accedet ad poenam, ut ait CICERO ^{b)} mediocritatem illam tenebit, quae est inter nimium et parum. ARISTOTELES in libris ethicorum mediocritatem maxime laudat, et, medium habitum amplectendum esse, docet, et, quo pacto in singulis adfectibus et actibus mediocritas possit inueniri, ostendit, quam HORATIUS ^{c)} auream adpellat. Itaque, qui rei publicae praesunt, legum similes esse, debent, quae, ad puniendum, non iracundia; sed aequitate ducuntur. Vnde, quemadmodum scribit PLATO ^{d)} in legibus, quos insanabiles legislator esse senserit, ultimo supplicio adficiet, non ignorans, melius fore iis, qui sunt insanabiles, mori; quam vivere. Sed omnis animaduersio et castigatio, ut ait CICERO, ad utilitatem rei publicae, non ad eius, qui punit aliquem; aut verbis castigat, referri ac omni contumelia vacari debet. Estque cauendum, ne maior poena quam culpa, sit, et ne iisdem de causis alii plebantur, alii ne adpellentur quidem. Fortitudo igitur, quae omnes animi perturbationes domat, in magistratu maximopere est necessaria, verum non minus est temperantia, in qua ornatus vitae et modestia continetur, quae, si in priuatis requiritur, et pleno ore probatur, eo magis publicas personas illustrat, quas ea constanter vti oportet.

CAPVT VIIII

EST autem temperantia, ut ARISTOTELES docet, mediocritas circa voluptates corporis et dolores; proprie vero circa eas voluptates, quae gustu percipiuntur et tactu, ut in cibo potuque et rebus venereis, circa quas versatur intemperantia, quae est exsuperatio. Vnde Philoxenus, auctore ARISTOTELE, collum gruis optabat, ut maiorem voluptatem in epulis sentiret, quae maxime sensum tactus et gustus moueret. Vnde magis vituperanda est, quum sit nobis communis cum belluis, quae tactu delectantur et gustu; odore autem non per se; sed per accidens. Vnde, quum id, quod est causa odoris, adsequuntur, non curant illum amplius, ut canes, qui feras odore inuestigant et aues. Sensus tactus et gustus, sunt magis materiales, quam ceteri. Gustus est discretius saporum, et tactus est communis et primus omnium sensuum quia omnia animalia habent tactum.

C 3

Circa

a) loco excitato §. 9.

c) libr. II. od. 10. v. 5.

b) Ibidem.

d) libr. VIII. de legibus, tom. II. operum, p. 862.

Circa voluptates animi non versantur temperantia; aut intemperantia, et in his, quae visu percipiuntur, non dicimur temperantes; aut intemperantes; nec his, quae percipiuntur olfactu. Interdum enim capiuntur voluptates ex odore florum; non tamen dicitur intemperantia. Relinquitur ergo temperantia et intemperantia versari circa quae gustu tactuque percipiuntur.

CAPVT X

COMPLECTITVR autem temperantia verecundiam, modestiam, ordinem, constantiam et ornatum. Temperantiam dicebant Stoici matrem omnium officiorum; intemperantiam vero omnium perturbationum. Modestia vero, vix dici queat, quantum magistratui adferat ornamentum, quae persuadet, vt nihil adpetamus, quod non sit adpetendum, vt pecunias: vt opes alienas. Nascitur enim ex hoc intemperato adpetitu depopulatio, ruinae, excursiones: nascitur etiam libido, explendae voluptatis, a lege prohibita; nec vlla res est, quae magis offendant popularium animos; quam iniuria libidinis, vt stupra: vt adulteria, et quae sunt eiusdem generis turpitudines, vt omnis violatio pudicitiae, quae ita custodienda est, vt nullum omnino libidinis vestigium in magistratu videatur adparere. Haec enim omnia et ab honestate vitae; et ab officii grauitate recedunt. Rerum autem omnium in magistratu auaritia turpissima est, quae et odium parit; et maximas solet importare calamitates et detrimenta. Gignit etiam peruersam opinionem integritatis, vt, quem cupidum pecuniarum intelligant, posse eum in causis iudicandis integrum esse, non putent. Pertinet quoque ad magistratum frugalitas et victus moderatio. Efficit enim, vt et potator in otio viuat; et quamdam prae se ferat opinionem honestatis; contra ei, qui deditus est remulentiae et eluuiioni corporis, vires eneruantur. Fluctuat animus, voluptatum cupiditatibus immerfus explendarumque libidinum, quarum origo omnis est a ventre, et est ciuitati pestifera. Dignitate enim abiecta et contempta, res publica vnus principis intemperantia, inlicentia, luxuque tota dissoluitur. Hinc Solon Atheniensis praeclare legem tulit, quae iubebat, remulentum principem morte esse mulctandum, quum satius sit, vnum hominem in republica interire; quam in vno homine totam foedari rem publicam. Est igitur primum munus magistratus, se personam ciuitatis gerere, intelligere, debereque eius dignitatem et decus omnibus in rebus et actionibus sustinere: seruare leges: iura describere, et, ea fidei suae commissae esse, meminisse. Nam, qui magistratum init, exuere statim se ipsum, debet, et omne

omne suum studium et cupiditatem cum veste deponere, et publicam personam induere vniuersae ciuitatis, existimareque, publica instituta, priuata caritate, esse potiora. Oportetque magistratus animum in consulendo esse liberum: in iudicando liberiores, vt ea dicat, quae sentiat: ea sentiat, quae, legibus confirmata, ad publicam vtilitatem referantur, seque totum ad commodum ciuitatis instruat et armet, pro quo, quoties opus sit, depraelietur, et neminem, nisi quantum fert communis ratio, extollendum, putet, deprimendum neminem. Sedeat publicus arbiter legumque interpres, nullam in partem, nisi quo illum illarum sanctitas vocat, declinaturus: existimet, sibi iustitiae defendendae gratia, quamuis graues, inimicitias esse subeundas; nec iniustitiam vnicum malum, vt SOCRATES adpellare solebat, iustitiae, quod maximum est bonum, anteponat. Nam qui amore; aut odio; aut spe; aut metu iudicat, is, ab amplissima dignitate sua recedens, iustitiae officia peruertit, et ciuitati non mediocrem facit iniuriam, communi iure violato, quo quid potest esse acriori supplicio dignum? Magistratus enim partes sunt, omni via honestatem defendere, et decus publicum augere, providereque, ne quid domus, ne agri, siue sint illi publici; siue priuati, denique ne ciuitas omnis aliquo adficiatur incommodo: meminisse, ad vtilitatem ciuilem societatis, ad salutem omnium se esse constitutum, cuius quanto amplior est dignitas, tanto sunt delicta habenda grauiora, quippe, quum publico fungatur munere, delinquere sine publica ignominia non potest. Itaque a magistratu omnis adhibenda diligentia est, non solum, ne quid res publica capiat detrimenti; sed etiam multo magis, vt concordia, vt moribus, legibus, institutis crescat, nullaque pars sit, cui, debita cum diligentia, non consulatur. Atque ita suprema fastigia curanda sunt, vt infima non neglegantur: quemadmodum in pulchro et praestanti corpore vultus quidem honesta munditia in primis curanda; sed ne capilli tamen unguesque negligentius habendi sunt, quum parua labe magna saepe ornamenta foedentur.

CAPVT XI

ITAQUE oportet eum, qui rei publicae gubernacula moderatur, multiplici cura inuigilare; nec vna sola virtute esse contentum; sed virtutum omnium praestare genere, vt sit tamquam speculum quoddam honestatis clarum atque splendidum, quo se ceteri componant, ad bene sancteque viuendum. Itaque laudatur illud Themistoclis decretum, quo magistratus a ludis arcebantur, ne res publica ludere ipsa viderentur. Etiam in eadem ciuitate consuetudo verus diu tenuit, ne nimis aditus

aditus esset in theatrum et scenam, nisi honesta modulantibus, quod ea de causa faciebant, ne, qui essent in spectaculo, magistratus parum honesti spectatores fierent. Est etiam magistratus munus, imbecillitatem contra potentiam, inopiam contra diuitias tueri atque defendere, ut, quum tota res publica eius sit commissa imperio, atque eius tradita custodia, quod infirmius sit, id maiori praesidio tueatur, ut in urbium moenibus fieri solet, ubi, quae minus munita sunt, fortius defenduntur. Curandum est etiam magistratui, ut nihil excolatur; nisi virtus: nihil, nisi quod contra virtutem est, deprimatur. Maximam etiam laudem in magistratu sibi vendicat clementia, quae propria est praestantis et mansueti viri, et magis naturae nostrae imbecillitatem; quam legum severitatem; aut sceleris atrocitatem cogitantis. Nam acerbius punire nocentes, torquere, excruciare, crudelissimi solent; iniurias autem moderate persequi, magni animi opus est, et supplicia ad suam mansuetudinem, non ad sceleris atrocitatem, referentis. Nescio tamen, an omnino obliuisci iniurias oporteat. Id enim in magistratu non probant; in priuatis tamen hominibus nihil magnificentius ducunt et salutaris. Cicero tamen ambigit, an post illatas iniurias satis sit poenitentia, ut, qui intulit, alias non audeat, et ceteri sint ad iniuriam tardiores. In principe vero, si sibi iniuriae factae sint, nihil est speciosius; quam ignorare, si in ceteros, nihil perniciosius; quam negligere. Scelera enim negligenda non sunt, quae si praetereantur impune, nihil est, quod non ausura temeritas sit. Sed nec acerbius; quam ferat ratio humanitatis et magnitudo delicti, puniendum. Athenienses, quorum praecepta de vita praeclara sunt habita, unde leges nostrae, tamquam de fonte, defluerunt, vel in grauissimo scelere cicutam adferebant, eo supplicio contenti, quod, etsi est leue, tamen eundem exitum habet, quem culeus. Cui est Phalaridis taurus incognitus; aut subscriptio Neronis? quorum alter eum, qui tam immane supplicium excogitasset, illo ipso in tauro necari iussit: alter, quoties esset ciuis multandus morte, dicere solebat, quam velle se ignorare litteras, ne alienae calamitati manum adponeret. Inuitus igitur ad damnationem hominis magistratus accedere debet, ut, quantum voluptatis capiat scelere comprimendo; tantum capiat doloris, quod in scelus inciderint, qui sunt puniendi. Denique nihil est, quod nos aequae diis pares faciat; quam clementia de qua ita CLAUDIANVS^{e)}

— — — — — nam quum vincamur in omni
Munere, sola deos aequat clementia nobis.

e) de IIII. conf. Honor. v. 276.

CAPVT

CAPVT XII

SED summa officiorum magistratuum haec est: in primis proponat sibi deum, omni pietate colendum, quo iacto fundamento, quidquid superaedificauerit, nulla procella, nulla vis unquam labefactabit. Iustitiam omnibus in rebus constanter seruet: bonos veros non despiciat, publicisque consultationibus admittat: omnia prudenter, iuste, fortiter atque temperate et modeste agat: crudelitati, libidini, omnibus flagitiis bellum indicat: publicae utilitati inseruiat: legibus et aequitate semper, numquam pretio, gratia, libidine iudicet: ob rem iudicandam pecuniam non accipiat: omnem avaritiae suspicionem vitet: caueat, ne quam in rem; aut quem in hominem aut immanior; aut propensior fuisse videatur. Denique, quidquid honestati repugnet, fugiat. Haec si praestiterit, summorum hominum, qui rei publicae praefuerunt, sequutus vestigia, ciuibz tranquillitatem et salutem pariet, et sibi gloriam non solum ingentem; verum etiam immortalem comparabit.

LIBER II

DE

MAGISTRATIBVS ROMANORVM

CAPVT I

DE SENATORIBVS

OFFICIA magistratuum iam, uti nobis videtur, satis plene exequuti sumus, et utinam, qui publicas personas gerunt, si non omnia, quae scripta sunt, saltem partem constanter custodirent, et pro tranquillitate et salute populorum, qui commissi sunt, diligenter exercerent! Restat, ut magistratuum veterum genera subnectamus. Sed prius operae pretium visum est, pauca cognitu dignissima de senatoribus, a certissimis excerpta auctoribus, praescribere: Senatores centum primus Romulus creauit, qui *patres* ab honore et eorum progenies *patricii* dicti sunt. Sunt, qui senatorum adpellationem a senectute emanasse dicunt, patresque teste PLVTARCHO^{a)} vocatos esse, quod liberorum patres essent; aut quod, qui non haberent, eos possent tamquam suos patres demonstrare; vel quod ipsi reliquae multitudini patroni, id est, defensores esse deberent. Quidam patres a Patroo^{b)} Arcade, qui stu-

diosus

a) vit. Romul. tom. I. operum, p. 24. tus esse, fertur, non *Patroum*; sed

b) PLVTARCHVS loc. excir. ad Πάτρωνα, Patronem, adpellat. uenam hunc, qui Euandrum sequu-

D

diosus fuit plebis inopiae subueniendi, adpellatos tradunt; alii ab auctoritate; alii a nobilitate; nonnulli a mansuetudine; siue ab aetate; DIONYSIVS *Halicarnassensis* ^{c)} autem scribit, non posse satis adfirmari: an senatores propter senectutem, an propter virtutem hoc cognomen habuerint, quod et seniores, et optimos solebant prisci *senes* adpellare. Erant autem patres procul ab inuidia et arrogantia plebis, defensores et patroni instituti, iidemque principes ciuitatis dicti. Centum autem dumtaxat patres primo delegit Romulus, *siue quia is numerus satis erat; siue quia soli centum erant, qui creari patres possent.* ^{d)} Verum post ictum foedus cum Tatio, duplicata ciuitate, centum alii ex Sabinis senatores additi sunt. ^{e)} Consilium vero Romulo de creandis senatoribus fuit, ut illis urbana negotia permitteret, quum ipse exercitum extra fines educeret. Constituit autem Romulus senatum hac ratione: tribuum unicuique edixit, erant autem tribus tres Romuli tempore, ut trinos viros deligeret, qui prudentissima aetate et generis nobilitate excellerent; post hos autem nouem viros. Etiam curiis singulis imperauit, trinos ex patribus deligere, posteaque nouem primis, a tribubus electis, addens nonaginta, quos curiae triginta suffragiis praetulerant, eoque, quem ipse elegerat, duce addito, centum consiliorum numerum expleuit. ^{f)} Consilium autem hoc, ut DIONYSIVS ^{g)} tradit, *Si Graece interpretari velis significat γεγεσιον, id est senatum; atque ita a Romanis adpellatum est.* Senatoribus autem Romulus honorem potestatemque talem adtribuit, ut de omni re, quae spectaret ad regnum, cognoscerent, atque suffragium ferrent, et, quod visum maiori parti esset, id vinceret; quod ex Laconibus Romulus transtulit, neque enim domini erant Lacedaemoniorum reges, agendi, quidquid vellent; sed publicae administrationis omnis potestas penes senatum erat. ^{h)} Postea vero senatui, a Romulo constituto, Tarquinius Priscus centum item senatores addidit, ⁱ⁾ qui perfectae in bello virtutis, et in pace prudentiae erant. Ita trecentorum senatorum numerus exstitit; verum, quos Tarquinius Priscus legit; *minorum gentium* adpellati sunt. Pulsis autem regibus, quum esset imminutus senatus: Brutus consul, ^{k)} primoribus equestris gradus in patres lectis, trecentorum summam expleuit. ^{l)} Omnes autem, praeter

c) *antiquit. Rom. libr. II. p. 86.*

Adde FLORVM *libr. I. cap. I. §. 15.*

LIVIVM *libr. I. cap. 8.*

d) vid. LIVIVM *libr. I. cap. 8.*

e) conf. DIONYSIVS *Halicarnassensis*

senfis, libr. II. p. 3.

f) ita DIONYSIVS *loc. excit. p. 86.*

g) *loco excitato.*

h) vid. eundem, p. 87.

i) apud LIVIVM *libr. I. cap. 35.*

k) ut alii volunt, P. Valerius Po-

plicola.

l) vid. DIONYSIVM *Halicarnassensis*

libr. V. p. 287.

ter eos, qui a Romulo et Tarquinio lecti sunt, *patres conscripti* dicti sunt; ^{m)} lectos vero senatores a Romulo *maiorum gentium*; quos autem Brutus legit, *minorum gentium* fuisse adpellatos, scribit TACITVS ⁿ⁾ Adsciti in patres et aduenae, ut ex Regillo Claudii, ex Tusculo Porcii, ex Alba Iulii, e Camerio Coruncanii: itemque ab Etruria et Lucania post auctum imperium, quoniam numquam peregrinae virtuti romana dignitas clausa fuit. Lecti in patres Balbi ex Gadibus Hispaniae, Cornelii ex Gallia; denique ex omnibus gentibus viri singulares in nomen romanum coaluerunt. ^{o)} Diuus Augustus plerosque in patres legit, et post eum Diuus Claudius atque alii Augusti elegerunt, et prius dictator Caesar lege Cassia senatores legit. ^{p)} TACITVS ^{q)} scribit, Aeduos ex Gallia primos in vrbe senatorum ius adeptos, datumque id foederi antiquo, qui soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo romano usurpant. Tandem Diuus Constantinus, quoniam patres erant exhausti, pace et bello claros, tantummodo vndique coadunatos, legit in patres. Ex senatoribus pedarii dicebantur, qui nondum maioribus honoribus functi, non curru; sed pedibus ibant in curiam; qui vero curulem magistratum gessissent, supra sellam in curru confidebant, quum in senatum veherentur: vnde sella *curulis* dicta; licet aliqui a curuitate pedum illam adpellari velint. Senatores, qui in postremis scripti erant, non rogabantur sententias; sed quas principes dixerant, in eas descendebant.

D 2

Inde

m) Cuius adpellationis originem nonnulli ad Iunium Brutum transferunt, quod is, senatu pulsus regibus imminuto, praecipuos ex equestri ordine inter *patres conscriptos*, hacque cooptatione senatum suppleuerat.

n) *libr. XI. annal. cap. 25.* Si TACITI verba cum LIVIO *libr. I. cap. 35.* comparamus, adparet, iam a Tarquinio Prisco lectos novos centum senatores *minorum gentium*, ut illos a Romulo constitutos, *maiorum gentium* esse adpellatos, nisi quod dicere velimus, nouis senatoribus a Bruto adlectis, illos, quos Tarquinius Priscus addidit, itidem tractu temporis *maiorum gentium* dictos, adpellationemque *minorum gentium* iis tantummodo, quibus Brutus se-

natum suppleuit, eo aetate relictam fuisse.

o) vid. TACITVM *libr. XI. annal. cap. 24.*

p) Id quod sub imperatoribus per *triumuiros senatui legendo* factum, ut ex SVETONIO *vit. Aug. cap. XXXVII.* patet. Legebatur senatus primis temporibus a regibus, hisque expulsis, a consulibus; ut ex DIONYSIO *Halicarnassensi libr. II. p. 85.* et LIVIO *libr. I. cap. 8.* patet. Anno urbis conditae CCCX. munus hoc, senatores legendi censoribus commissum est, ut satis constat. *Triumuiroi itaque legendo senatui* succensores quasi erant, ut obseruat TORRENTIVS *not. ad excitat. SVETONII locum.*

q) *libr. excit. cap. XXV.*

Inde dictum est: *caput sine lingua pedaria sententia* est. Quum vero senatores vniuersi sententiam pedibus ferebant, *discessio* dicebatur. Sed, his paucis de senatoribus congestis, quod ab re alienum visum non est, iam magistratuum genera exsequi, tempus admonet, sumeturque initium a consulari, quod is magistratus dignitate caeteros praestabat; non autem quod vetustate praeferrī debeat. ^{r)}

CAPVT II
DE CONSVLIBVS

CONSVLES auctore POMPONIO, iuris consulto, dicti sunt, quod plurimum rei publicae consulerent; ^{s)} consulere autem providere est; PLVTARCHVS ^{t)} tamen a Conso, secretorum deo ^{u)} adpellatos, scribit. VARRO ^{x)} consules dici voluit, quod consulerent populum et senatum. ACCIUS ^{y)} tamen ait: *qui recte consulat, consul fiat.* QVINCTILIANVS, ^{z)} consules a consulendo; vel iudicando dictos tradit. Nam et hoc *consulere* veteres vocauerunt: unde adhuc remanet illud: *rogat, boni consulat*, id est, bonum iudices. Ideo autem bini consules annuusque eorum magistratus constitutus est, ne, si vnus; quum in eo summa esset potestas,

in

^{r)} Quae hic sequuntur, a nostro auctore ad codicis marginem scripta erant. Quid sit magistratus, operae pretium, ostendere, videtur. Magistratus dignitas dicitur; verum magistratus aut personam ipsam demonstrat, ut, quum dicimus: magistratus iussit; aut honorem, ut, si dicamus: Caesari datus est magistratus. VLPPIANVS digestis secundo, inquit, magistratus est vel is, qui in potestate aliqua sit, ut puta proconsul; vel praetor; vel qui provincias regunt. Omnino ii dicuntur esse in magistratu, qui per imperia potentiores sunt, quam priuati. Magistrare enim regere et moderari significat. Sunt, qui scribunt, magistratum per derivationem a magistro adpellari; magister autem, ut vult PAVLLVS de verbor. significatione, is dicitur, cui praecipue cura rerum incumbit, et qui magis; quam ceteri di-

ligentiam et sollicitudinem rebus, quibus praest, debet. TACITVS libr. XII. annal. cap. 64. inter magistratus tantum recenset quaesturam, aedilitatem, tribunatum, praeturam, consulum.

^{s)} leg. II. §. 16. *de orig. iur.* Adde FLORVM libr. I. cap. 9. §. 3. et ISIDORVM orig. libr. VIII. cap. 3. p. 1045 auctor. lat. linguae, ed. GOTHOFREDI.

^{t)} vit. Romul. tom. I. oper. p. 25. ^{u)} vid. GISB. CVPERVM Harpocrat. p. 27. et MARC. ZVERIVM BOXHORNIVM quaest. Rom. XXX. tom. V. thes. ant. Rom. GRAEVII, p. 967.

^{x)} de lingu. lat. libr. III. cap. 14. p. 15. auctor. lat. ling. ed. GOTHOFREDI.

^{y)} apud VARRONEM loc. excut.

^{z)} libr. I. institut. orator. cap. 6.

in superbiam dominationemque se conuerteret; neue diuturniori imperio insolescerent, id est, ne mora; aut solitudine talis magistratus corrumpere; ^{a)} dicerentur vero consules Graece, ut vult DIONYSIVS, *συμβελοι* siue *προβελοι*, quod *συμβελην* Graeci, Romani *consilium* vocent. *Υπατοι* etiam alioquin nominati sunt a Graecis, ob magnitudinem potestatis, quod et omnibus imperarent, et supremam dignitatem haberent. ^{b)} Consulibus enim reliqui omnes magistratus parebant, excepto tribuno plebis. Tribunitia enim dignitate consulare ius imminutum est, cessitque grauitas optimatum, et inualuit multitudinis. Primi consules fuerunt L. Tarquinius Collatinus et L. Iun. Brutus, quorum annus quinque consules habuit. In locum enim Tarquini Collatini, quem, exhonorem, Brutus collega eiecit, P. Valerius suffectus est. ^{c)} Deinde, quum Brutus in bello mutuis cum hoste vulneribus cecidisset, in eius locum Sp. Lucretium subrogauerunt, ^{d)} qui morbo, antequam idem annus terminaretur, absumtus est, in cuius locum Marcum Horatium Pulvillum suffecerunt. ^{e)} Viginti quinque consules in vnum annum fuisse traduntur, Commodio imperante. Consul maior natu diu primum locum vendicauit, qui honor a P. Valerio in Lucretium, Lucretiae patrem, in Bruti locum suffectum, primum obseruatus est. Nam Valerius ei quod grandior annis esset, primo loco cedens, fasces tradidit; postea vero diu talis honoris obseruatio permansit. Sed, postquam soboles necessaria ciuitati visa est, ad prolem populi frequentandam praemiis atque inuitamentis usus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui uxores quique filios haberent, senioribus, neque uxores; neque liberos habentibus. Sic capite septimo legis Iuliae priori, ex consulibus fasces sumendi, potestas fiebat non, qui plures annos natus esset; sed, qui plures liberos; quam collega in potestate, haberet; aut bello amisisset. Sed si par utrique numerus liberorum esset, maritus; aut qui in maritorum numero fuisset, praeferebatur. Si vero ambo et mariti; et patres totidem liberorum essent, tum ille pristinus honor instaurabatur. ^{f)} Consul alterum duodecim secures praecedebant; alterum vero duodecim ministri, virgarum tantum habentes fasces; factis tamen vicibus, singulis mensibus securibus potiebantur. ^{g)} Iulius autem Caesar antiquum referens morem,

D 3

^{a)} vid. FLORVM libr. I. cap. 9. §. 2.

^{b)} conf. CICERO orat. pro Sext. cap. XXX.

^{c)} vid. LIVIVM libr. II. cap. 2. et DIONYSIVM Halicarnassensem libr. V. p. 287. sq.

^{d)} leg. LIVIVM libr. II. cap. 8.

^{e)} ibid.

^{f)} verba haec sunt GELLII libr. II. noct. Atticar. cap. 15.

^{g)} vid. DIONYSIVM Halicarnassensem libr. V. p. 278.

morem, instituit, ut, quo mense fasces consul non haberet, accensus ante eum iret, licitor pone sequeretur. ^{h)} Factum est autem, ne uterque consul eodem tempore secures haberet, ne viderentur pro vno rege duo facti, quod metum ciuibus auxisset. ⁱ⁾ P. autem Valerius, Bruti collega constituit, ut, quum extra urbem essent consules, securibus vterentur; in vrbe vero tantum fascibus virgarum ornarentur. ^{k)} Caeterum idem L. Valerius Publicola consulum secures a baculis seiunxit, submissisque populo fascibus, in concionem processit, ^{l)} idque a consulibus postea obseruatum, ad PLVTARCHI ^{m)} memoriam peruenit. Verum virgarum fasces, cum securibus adligati, praeferebantur, ut ostenderetur, non oportere magistratus iracundiam promptam esse ac dissolutam, nam virgarum dissolutio mora et tarditate iram frangebat et imperum moderabatur. Sed quoniam malitia partim medicabilis est; partim curari non potest, virgae, quod mutari poterat, corrigebant; secures vero, quod emendari non poterat, abscindebant. A consulibus ad populum prouocationem reis esse, Publicola constituit. ⁿ⁾ Sed caeteri quoque magistratus, in quorum manu imperium erat, ut praetorum, censorum, qui maiores magistratus dicebantur, quique comitiis centuriatis fiebant, ut minores curiaris, vocationem habebant. Consules reficiendi quos et quoties vellet, populo ius erat, quoad bellum in Italia esset. Postquam Flaminius, ter consul, ad Transimenum cecidit, consul alter ex plebe primus factus L. Sextius ^{o)} Furio Camillo quintum dictatore, qui in agro Albano Gallos iterum fudit fugauitque; DIONYSIVS tamen tradit, ex plebis beneuolis ^{p)} primum C. Iulium, secundo deinde anno Sp. Furium ^{q)} ex plebeis consulem factum, cum Caesone Fabio iterum. Consules designati gratias de more populo agebant; ^{r)} Paullus vero Aemilius consulari, quo bellum aduersus Perseum gessit, populo gratias non

h) vid. SVETONIVM vit. caesar. cap. XX.

i) id testatur DIONYSIVS Halicarnassensis loc. excit. p. 278.

k) conf. LIVIVM libr. XXIII. cap. 9. libr. X. cap. 59.

l) vid. eundem libr. II. cap. 7.

m) vit. Poplicolae tom. I. operum, p. 102.

n) conf. LIVIVS libr. II. cap. 8. DIONYSIVS Halicarnassensis. libr. V. p. 292. edit. sylburg. VALERIUS MAXIMVS libr. III. cap. I.

o) teste LIVIO libr. VI. cap. 42. Factum id anno V. C. CCCLXXXVII.

p) DIONYSIVS Halicarnassensis libr. VIII. p. 557. non dicit C. Iulium plebeium fuisse; sed φιλοδημοτικόν, qui ex patriciis plebi prae ceteris fauebat, eiusque gratiam sibi conciliare studebat.

q) libr. VIII. p. 559. ubi vero Sp. Furius non ex plebe; sed a plebe consul factus dicitur.

r) vid. OVIDIVM ex Pont. libr. III. eleg. 4. v. 35.

non egit, quod causa populi esset creatus. ^{s)} Consulatum praeter legem adhuc adolēcentes adepti sunt, Corvinus, Scipio vterque, Pompeius magnus, Dolabella, Caesar, Augustus. ^{t)} Quum ante tricesimum annum consulatum gerere non liceret, ^{u)} consulatu, non expleto anno, quum adhuc duo menses ad tempus annum restarent, Marcus Fabius se abdicauit, posteaquam a victis Etruscis rediit, vasto vulnere laborans, lectuloque relatus. Consul primus externorum atque etiam in oceano genitorum Balbus Cornelius factus est, et quidem maior consul, quem honorem maiores Latio quoque negauerunt. Consul vno die tantum fuit Caninius Retitus C. Caesare dictatore: quare urbane dictum est a CICERONE: ^{x)} *vigilantem habuimus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non vidit.* Hunc MACROBIVS ^{y)} Caninium *Reuilum* ^{z)} non Retitum adpellat. C. item Seruilius vno tantum die consul fuit: quare Votacilius Pytholaeus dixit: *ante Flamines: nunc consules diales fiant.* Vitellii quoque tempore Roscius Regulus vno die tantum consulatum finiuit. Consulum alter senatum conuocare non poterat. Quum aliqua res ad senatum referebatur, consules, qui praesidebant, primum designatos consules super ea re sententiam rogabant. ^{a)} Ordo autem rogandi sententias in senatu varius fuit. Alias primus rogabatur is, qui a censoribus princeps senatus lectus fuisset; ^{b)} alias, qui designati consules erant; aliquando consules, studio; vel necessitudine ducti, extra ordinem, quem volebant, primum rogabant. ^{c)}

CAPVT

s) narrat id fuisse PLVTARCHVS vit. L. Paulli Aemilii, tom. I. operum, p. 260.

t) Inde post hoc aeuum in fastis et legum subscriptionibus passim occurrit: CONSVLE, NOBILISSIMO PVERO. Conf. IAC. GVTHIERIVM de offic. dom. Aug. libr. I. cap. 12. et NORISIVM cenotaph. Pisan. diss. II. cap. 2.

u) ex CICERONE Philipp. V. cap. 17. colligitur, fuisse annum tertium et quadragesimum consulatui fuscipiendi destinatum. Quid Macedo, inquit, Alexander, nonne tertio et trigesimo anno mortem obiit, quae est aetas nostris legibus decem annis minor; quam consularis.

x) libr. VII. ep. 30. ad familiar. §. 5.

y) libr. II. cap. 2. saturn.

z) seu, ut in aliis editionibus est: *Reuilum, Rebilum.* Eius mentionem quoque faciunt CAESAR de bell. Gall. libr. VII. cap. 83. libr. I. de bell. civil. cap. 26.

a) vid. GELLIVM libr. III. cap. 10. id quod et praeter CICERONEM libr. VIII. ep. 4. ad famil. ex TACITO de Druso et ex SALLVSTIO de Syllano consulibus liquet.

b) conf. GELLIVM loc. excit. et libr. XIII. cap. 7.

c) vid. LIVIVM libr. V. cap. 20. SVETONIVM vit. Caes. cap. XXI. et vit. Aug. cap. XXXV.

CAPVT III
DE DICTATORE

DICTATOR quia *dictus* esset, adpellatus est, quoniam, quum a populo; aut senatu deligi non posset, alter consulum; aut imperator, progressus ad populum, quem censeret, dictatorem, dicebat. Alii dictatorem adpellari tradiderunt, quod non populi suffragio; aut adsensu; verum; quod is censeret, imperaret: siquidem iussa magistratum *ἐπιτάγματα* Graeci, Romani *edicta* vocant. ^{d)} MARCVS autem VARRO ^{e)} dictatorem adpellari scribit, quod a consule *dicebatur*, cuius dicto audientes omnes essent. DIONYSIVS ^{f)} vero vult, dictatorem dici siue propter potestatem iubendi dictandique, quid veller; siue propter eam, quae tunc fiebat, dictionem: quandoquidem non a populo magistratum inuentum more patrio dictator habiturus erat; sed ab vno viro dictus. Hunc magistratum Romanos a Graecis accepisse, idem DIONYSIVS ^{g)} scribit, qui, tyrannicas potestates nominibus decentioribus velare soliti, alii, vt Thessali *ἀρχαί*, alii, vt Lacedaemonii *ἀγροναί* dictatores adpellabant. LICINIVS vero, ^{h)} dictatorem ab Albanis Romanos accepisse, tradit, quod illi primi post Amulii Numinorisque mortem, deficiente regia cognatione, annuos creauere magistratus, potestatem habentes eandem, quam reges antea, vocaueruntque eos *dictatores*. Dictatoris creandi mentio, vt vult LIVIVS, ⁱ⁾ primum Romae orta est, quo tempore per ludos a Sabinorum iuuentute per lasciuiam scorta rapta sunt, et, concursu hominum facto, rixa ac prope praelium fuit, paruoque initio ad rebellionem spectare res videbatur. Supra belli latini metum id quoque accesserat, quod triginta iam coniurasse populos, concitante Octauio Manilio, satis constabat. Sed nec quibus factus consulibus; nec quis primus dictator sit creatus, satis constat Liuius; se tamen apud veterrimos auctores, Titum Largium Flauum ^{k)} primum dictatorem; Sp. Cassium, magistrum equitum creatum inuenisse, adserit, ^{l)} legemque fuisse, vt consularis dictator legeretur.

d) vid. DIONYSIVM *Halicarnassensem* libr. V. p. 336.

e) libr. III. *de ling. lat. cap. 14. p. 15. auctor. lat. lingu. GOTHOFREDI.*

f) *loc. excitato.*

g) *Ibid. p. 337.*

h) vt itidem DIONYSIVS *Halicarnassensis* obseruat.

i) libr. II. *cap. 18.*

k) Auctor noster hunc dictatorem vocat *Largium*, DIONYSIVM *Halicarnassensem* sequutus apud quem libr. V. p. 325. sq. est *Λαργίος* LIVIVS *loc. excitato* habet: *Lartius*.

l) *loc. excitato.*

retur. Eo magis adducitur LIVIVS, vt credat, Largium, qui consularis erat, potius; quam Manium Valerium M. filium, Volei nepotem, qui nondum consul fuerat, moderatorem et magistrum consulibus adpositum, quia, si maxime ex ea familia dictatorem legi voluissent, patrem multo potius, M. Valerium, spectatae virtutis consularem virum, legissent. ^{m)} DIONYSIVS ⁿ⁾ quoque Titum Largium primum dictatorem fuisse, adserit. Numquam vero dictator, nisi in periculissimis rei publicae casibus, ^{o)} creari solebat, ac sex mensibus dictatura terminabatur; ^{p)} Camillo tamen in annum prorogata est. ^{q)} Nec licebat dictatori, vt equo, quaedam enim vetus lex prohibuit, siue quod maiores vires inesse, ac pedes manusque conferere arbitrarentur, et praeter hoc imperatorem, in phalange esse, oporteret; nec locum deferere; siue quoniam ad alia omnia tyrannica magnaue esset principatus illius potentia, vt in hoc adpareret, dictatorem, nolente populo, indigere. ^{r)} Fabius tamen maximus, creatus dictator contra Hannibalem, a senatu petiit, vt sibi, dictatori, vt equo liceret, quod concessum est. ^{s)} Dictatoris potestate in consulatu primus Opimius functus est. Minutius pari auctoritate cum dictatore Fabio imperium egit, quod Romae antea nulli contigerat. Deinde post Cannensem cladem hoc iterum actum. Nam, quum in castris praecesset dictator Marcus Iunius, ^{t)} et in vrbe opus esset, ordinem senatorium repleri, quod multi

in

m) M. Valerium tamen primum dictatorem fuisse, FESTVS scribit, *de verbor. signif. p. 348. auctor. lat. lingu. GOTHOFREDI.* Adde STEPH. VINAND. *PIGHIVM annal.* ad ann. V. C. CCLIII.

n) libr. V. p. 336. vbi tamen primi dictatoris creatio non, vt apud LIVIVM ad ann. V. C. CCLIII. sed ad annum CCLVI. refertur.

o) Exempla vide apud LIVIVM libr. III. *cap. 26. libr. VII. cap. 9.* Postea et ob alias causas dictator dictus fuit, nimirum comitiorum habendorum, causa, apud LIVIVM libr. VIII. *cap. 23. libr. VIII. cap. 7.* item: vt senatus legeretur, teste eodem libr. XXIII. *cap. 22.* vt quaestio institueretur, libr. VIII. *cap. 26.* ludi instaurarentur, libr. VIII. *cap. 40.* et propter clauum figendum libr.

VII. *cap. 3. libr. VIII. cap. 18.*

p) vid. DIONYSIVM *Halicarnassensem loc. excit.* et CICERONEM *de legib. libr. III. cap. 3.*

q) apud LIVIVM libr. VI. *cap. 1.* Prorogata quoque dictatura *Papirio Cursori*, in summa reipublicae necessitate. Conf. *PIGHIVM annal.* ad ann. V. C. CCCCXXVIII.

r) Causas, quare dictatori equum ascendere haud licitum fuerit, indicat *PLVTARCHVS vit. Fab. Maximi*, p. 175.

s) vid. *PLVTARCHVM loc. excit.* et quae de M. Iunio *Petra* tradit LIVIVS libr. XXIII. *cap. 14.* Ex hoc discimus, dictatorem ad populum ferre debuisse, vt equo vt i ipsi liceret.

t) vid. LIVIVM libr. XXII. *cap. 57. et 59. libr. XXIII. cap. 32.*

E

in bello senatores ceciderant: alterum dictatorem creauerunt Fabium Buteonem. ^{u)} Hic posteaquam ad bellum exiuit, numerum hominum recensuit, ac senatores in demortuorum locum suffecit, eodemque die lictores dimittens, sese inter turbam admiscuit et ad negotia peragenda cum suis dispensatoribus, ut priuatus in forum sese contulit. ^{x)} Livius ^{y)} vult, hunc Fabium Buteonem sine magistro equitum dictatorem dictum, ad legendum senatum, a C. Terentio, qui ad id ex Apulia, relicto ibi praesidio, accitus est. Lectis autem centum septuaginta septem senatoribus, cum ingenti adprobatione omnium extemplo se magistratu abdicasse. Hortensius, quo tempore plebs in Ianiculum secessit, dictator factus, plebe reuocata, in eodem magistratu exspirauit, ^{y)} quod nulli dictatori antea contigerat. Dictator ex plebe primus fuit C. Marcius Rutilius, ^{z)} et eius magister equitum ex plebe primus Plautinus. A dictatore nulla erat prouocatio; ^{a)} neque vllum vsquam, nisi in cura parenti, auxilium; nec poterat dictator extra agrum romanum dici. ^{b)} Ager autem romanus Italia terminabatur. Silentio vero noctis ^{c)} dictator dicebatur. Dictatorem Quintum Fabium Maximum populus creauit, ^{d)} quod ad eam diem numquam factum fuerat. ^{e)} Eutropius, ^{f)} dictator creatum, adserit nono anno post exactos reges, quum gener Tarquinii, ad iniuriam socii vindicandam, ingentem collegisset exercitum.

CAPVT IIII DE MAGISTRO EQVITVM

MAGISTER equitum primus fuit Sp. Cassius, ^{f)} Largio primo dictatore. Dictator enim sine magistro equitum non creabatur, ^{g)} apud quem eo officio magister equitum fungebatur, quo Tribuni ce-

u) apud LIVIUM *libr. XXIII. cap. 22.*

x) *loc. excitato.*

y) vid. LIVIUM *epit. XI.*

z) conf. LIVIUM, *libr. VII. cap. 17.* factum id anno v. C. CCCLXXXVII.

a) leg. eundem, *libr. II. cap. 29.* Id tamen postea abrogatum est, *libr. III. cap. 54.*

b) testatur id idem scriptor *libr. VIII. cap. 23. libr. XXVII. cap. 5.*

c) *ibid. libr. VIII. cap. 38.*

d) Creabatur Q. Fabius Maximus Verrucosus *prodictator* a populo anno v. C. DXXXVI. Vid. LIVIUM *libr. XXII. cap. 8.* Aliquando etiam populus significabat, quem dictatorem a consule dici veller, id quod A. Fuluii Flacci exemplo constat. Conf. LIVIUM *libr. XXV. cap. 5.*

e) *libr. I. cap. II. §. I.*

f) ann. v. C. CCLIII. vt. est apud LIVIUM, *libr. II. cap. 18.*

g) vid. LIVIUM *libr. IIII. cap. 26.*

rum apud reges, et demum praefectus praetorio apud imperatores. Magistri equitum potestati ita omnes subiiciebantur, milites, ^{h)} ut populus dictatori. Primus magister equitum ex plebe C. Plautius fuit. ⁱ⁾ Sine magistro equitum Fabius Buteo dictator factus est. ^{k)} Dictus est magister equitum, ut vult VARRO, ^{l)} quod summa potestas eius in equites et accensos erat.

CAPVT V DE PRAETORE

PRAETOR adpellatus est, quod praeciret in iure et exercitu. Praetor autem tunc Romae creari coeptus, quum consules, belli causa, extra urbem euocarentur; nec esset, qui in ciuitate ius dicere posset. ^{m)} Hic primo *urbanus* adpellatus est, eo, quod in vrbe ius redderet. Post aliquot vero annos, non sufficiente vno praetore, quod multa turba etiam peregrinorum in urbem conueniret, creatus est alter praetor, ⁿ⁾ qui *peregrinus* adpellatus est, quod plerumque inter peregrinos ius diceret. Capta deinde Sardinia, et mox Sicilia, et Hispania, ac Narbonensis prouincia, totidem praetores, quot prouinciae in ditionem venerant, creati sunt, partim, qui urbanis rebus; partim, qui prouincialibus praessent. ^{o)} Deinde Sulla quatuor praetores adiecit, ^{p)} qui de quaestionibus publicis, a se constitutis, veluti de falso: de parricidio: de ficiariis, iudicarent. Deinde C. Caesar item duos addidit. Ita duodecim

E 2

prae-

h) conf. LIVIUM *libr. III. cap. 27.* et VARRONEM *de lingua lat. libr. III. cap. 14.*

i) apud LIVIUM *libr. VII. cap. 17.*

k) *Id. libr. XXIII. cap. 23.*

l) *loc. excit.*

m) ad hanc praetoris creandi causam accedebat alia, quam LIVIUS *libr. VII. cap. 1.* significat, nimirum, ut patriciis solatium esset propter concessum plebi alterum consulatum.

n) Anno v. C. DX. vid. LIVIUM *epit. XVIII. et l. 2. §. 28. de orig. iur.*

o) leg. II. §. 32. *de orig. iur.* et LIVIUM *epit. XX.* Praetores hi quoad prouincias Sardiniam et Siciliam ao. v. C. DXXVI. quoad Hi-

spanias ao. DLVI. creati sunt. De lege Bebia, ao. v. C. DLXI. lata, qua constitutum fuit, ut alternis annis quatuor duntaxat praetores crearentur, duo in vrbe, reliqui duo propter prouincias, videndus est LIVIUS *libr. XXX. cap. 44.* Ann. DCVI. quaestiones perpetuae, quum instituerentur, sanctum est, ut quatuor hi praetores in vrbe manerent ac ius dicerent, finitoque magistratus sui anno in prouincias proficiscerentur.

p) alii duos tantum praetores a Sulla additos esse, dicunt; nec desunt, qui iam Sullae temporibus decem praetores existisse volunt. l. II. §. 32. *de orig. iur.*

praetores creati sunt. ^{q)} Diuus deinde Augustus XVI. praetores constituit, quibus Diuus Claudius duos adiecit, qui de fidei commissionibus ius dicerent, ^{r)} e quibus vnum Titus, imperator, detraxit; Diuus vero Nerua vnum adiecit, qui inter fiseum et priuatos ius diceret. ^{s)} Ita decem et octo praetores in ciuitate ius dicebant, qui quotiens proficiscebantur, relinquebatur vnus, qui ius diceret, in vrbe, qui *praefectus urbis* vocabatur. Habebat praetor lictores et fasces more consulari; in hoc autem differebat, quod praetorem sex lictores cum fascibus praebant; consulem vero duodecim. ^{t)} Iisdemque auspiciis, quibus consules, praetor creabatur: vnde, si quis minor dignitate praetorem vidisset, equo desiliebat, honoris causa, caputque adaperiebat, et femina cedebat. Praetorem etiam veteres omnem magistratum adpellauere, cui pareret exercitus: vnde *praetorium tabernaculum* eius, et *porta praetoria*, et *praefectus praetorio*. Obtinebat praetor secundum locum post consules, quorum etiam *collega* dicebatur. Praetores ex edictis suis perpetuis, lege Cornelia, ius dicere coeperunt; eorum vero comitia arbitrio senatus haberi solita sunt. Quoniam acriori ambitu exarserant, Nero composuit, tres, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. Praetor primus ex plebe Philo ^{u)} factus est, C. Sulpitio et P. Aelio consulibus.

CAPVT VI

DE TRIBVNIS PLEBIS

TRIBVNI plebis creati coepti sunt sexto decimo anno post exactos reges, vt scribit EVTROPIVS. ^{x)} POMPONIVS tamen, Iure consultus, ait, fuisse anno fere decimo septimo post reconciliatam plebem patribus, quae propter graues nexus, duce Sicinio, in montem sacrum trans Anienem, tribus ab vrbe millibus passuum distantem, a patribus secessit, licet Piso secessionem factam vellet in Auentinum. ^{y)} Est autem reconciliata plebs patribus per Menenium Agrippam. Hic et

q) paullo post etiam quatuordecim ac deinde sexdecim. Conf. LIPSIUM *de magistrat. pop. Rom. cap. X.*

r) l. II. §. 32. *de orig. iur.*

s) Ibid. Lapsa deinde imperio, imminutus quoque sensim fuit praetorum numerus, adeo; vt Valentiniani et Marciani temporibus tres duntaxat essent. l. II. *cod. de offic. praet.*

t) vid. VALERIUS MAXIMVS *libr. I. cap. I.*

u) Q. Publilius Philo, ao. v. C. CCCXVII. vid. LIVIUM *libr. VIII. cap. 15.*

x) *libr. I. cap. 12.*
y) vid. LIVIUM *libr. II. cap. 32.* CICERONEM *pro Cornel. cap. I.*

et facundia praestabat; et plebi quod inde oriundus erat, carus intromissus in castra prisco illo dicendi horrido modo nihil aliud; quam hoc narrasse fertur: ^{z)} *tempore, quo in homine, non, vt nunc, omnia in vnum consentiebant; sed singulis membris suum cuique consilium, suus sermo fuerat; indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore ac ministerio ventri omnia quaeri: ventrem, in medio quietum, nihil aliud; quam datis voluptatibus frui. Conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent; nec opus acciperent datum; ^{a)} nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipsa vna membra totumque corpus ad extremam tabem venisse. Inde adparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse; nec magis ali; quam alere eum reddentem in omnes corporis partes hunc, quo viuimus vigemusque, diuisum pariter in venas maturum, confecto cibo, sanguinem.* Hinc comparando, quod intestina corporis seditio similis esset irae plebis in patres, flectit mentes hominum. Agi deinde de concordia coeptum concessumque in conditiones, vt plebis sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio aduersus consules esset; neu cui patrum capere eum magistratum liceret. Ita tribuni plebis creati duo, C. Licinius et L. Albinus. Hi tres collegas sibi creauerunt. In his Sicinium fuisse, tradunt, seditionis auctorem: de duobus, qui fuerint, minus conuenit. ^{b)} PLUTARCHVS ^{c)} quoque duos primo factos tribunos tradit, Iunium Brutum et Sicinium Bellum, quos secessionis duces plebs habuerat, cum quo CICERO, ^{d)} TVDITANVS ^{e)} et POMPONIVS ATTICVS ^{f)} conueniunt. Factum hoc autem Au. Verginio Tricostio et T. Veturio Ceturino consulibus, anno decimo septimo post exactos reges. Tribuni vero tribunitiis comitiis creati coepti sunt, Appio Claudio et Quinctio consulibus. ^{g)} Rogatio lata est a Volerone, tribuno plebis. Numero etiam tunc additi tres, perinde ac duo antea fuerint, vt PISO est auctor, ^{h)} qui tribunos quoque nominat, S. Sicinium, L. Numitorium, Marcum Duicilium, Sp. L. Mecilium; trigesimo vero Sexto anno a primis tribunis decem tribuni

E 3 creati

z) LIVIUS *ibid.*

a) Ita in manuscripto. In LIVII editionibus legitur: *nec os acciperet datum*, et recte quidem.

b) haec omnia ex LIVIO loc. excut. ad verbum fere hausit noster auctor.

c) vit. C. Marc. Coriolani, tom. I. operum, p. 216.

d) *fragm. orat. pro Cornel. tom. III. orat. eius, part. 2. p. 968. ed. GRAEVII.*

e) apud ASCONIVM *Pedian. not. ad memorat. Ciceronis orat. p. 968, ed. GRAEVII.*

f) *Ibid.*

g) vid. LIVIUM *libr. II. cap. 56.*

h) *Ibid. cap. 58.*

creati sunt, ⁱ⁾ bini ex singulis classibus, consuevis Q. Minutius et Caius Horatio Pulvillo, a quibus cooptatum undecimum Minutium, postquam a patribus ad plebem transfisset, atque seditionem, motam ex Maeliana caede, sedasset, nonnulli sunt auctores; LIVIO ^{k)} tamen non videtur credibile, quod, tribunorum numerum augeri, patres fuissent passi; idque potissimum exemplum a patritio homine introduci: praeterea quod paucis ante annis lege cautum erat, ne tribunis collegam cooptare liceret; fuisse vero vno eodemque tempore decem tribunos, aperit CICE-RO. ^{l)} Testem et leges in epitome LIVII. DIONYSIVS ^{m)} quinque fuisse primos tribunos aperit creatos, quum primum plebs patribus reconciliata est, diuisa plebe in *phratrias*, quas Romani *curias* dicunt. Nomina quoque tribunorum a DIONYSIO ponuntur L. Iunius Brutus, C. Sicinius Bellutus, C. et P. Licinii. C. Iulius Ruganus. Creati sunt autem in annum quarto ante idus decembres, ut factum est deinde usque ad aetatem DIONYSII. ⁿ⁾ Bruto autem suadente tribunitiam potestatem sacrosanctam, plebs legem sanxit, quae a Bruto et collegis ita scripta est: ^{o)} *tribunum inuitum, tamquam unum e multis; nemo illum cogito agere; neque verberato; neque alteri, ut verberet, imperato; neque occidito, neque occidi iubeto. Si quis autem prohibitorum horum aliquid fecerit, impius execrabilisque esto, bonaque eius publicato ad sacra Cereris, et qui aliquem haec agentium occiderit, caedis expiatus esto.* Ac ne fiat potestas deinceps populo, hanc legem abrogandi; sed in omne tempus reliquum immobilis permaneat, statutum est, Romanos omnes iurare per sacra ^{p)} hac lege ipsos et eorum posteros viros esse perpetuo: precesque adiecerunt iuramento, stabiliuntibus legem ipsam deos esse propitios caelestes geniosque et manes; transgredientibus vero omnia aduersa fieri tamquam maximae pollutioni obnoxiiis. ^{q)} Ex hisque constitutus Romanis mos est, sacrosancta esse tribunorum corpora. ^{r)} Sicinius vero, tribunus plebis,

i) vid. LIVIUM *libr. III. cap. 30.*

k) *libr. III. cap. 16.*

l) *orat. contra Vatinius cap. VII. tom. III. part. I. eius orationum, p. 244. edit. GRAEVII.*

m) *libr. VI. p. 410. vid. FRID. SYLBURGII notas ad hunc locum, p. 46.*

n) quod ibidem DIONYSIVS confirmat.

o) vid. DIONYSIVM *Halicarnassensem loc. excit.* Huc pertinent,

quae BARNAB. BRISSONIVS *de formul. libr. II. p. 155. ex LIVIO* adnotavit.

p) apud DIONYSIVM *ναὶ ἱερῶν per sacra*, haud definite, ut iis et ea, quae ad tribunos plebis spectabant, comprehenderentur.

q) quae omnia DIONYSIVS *Halicarnassensis, loco excitato* narrat.

r) vid. LIVIUM *libr. II. cap. 33. et DIONYSIVM ibid. et p. 435.*

plebis, legem hanc tulit: ^{s)} *concionanti apud populum tribuno nemo aliquid in contrarium dicito; nec dicentem interpellato. Si quis autem praeter haec fecerit, dato petitus vades, tribunis persoluedi poenam, quamcunque ei imponant, et qui vadem non dederit, morte puniatur, bonaque eius sacra sunt.* Contentionum autem de ipsis poenis iudicia penes populum erant. Tribunorum potestas nulla erat extra urbem; sed intra moenia tantum urbis circumscripta. ^{t)} Itaque, si quid consules sanxissent longius ab urbe mille passibus, prouocationem non habebant, atque si eo venissent tribuni in alia turba Quiritium, subiecti erant consulari imperio. Nec quidem vna nocte abesse ab urbe tribunis licebat, ^{u)} nisi quum sacrificium Ioui perficiebant comites omnes magistratus urbis, pro Latinorum gente in Albanum montem adscendentes, quae consuetudo ad DIONYSII aetatem permanebat; licebat tamen exire post noctem mediam et ante mediam reuerri, SERVIVS *in fine libri quinti Aeneid.* Praeter vetera tamen instituta tribuni plebis duo cum praetore et decem legatis in Siciliam, ad cognoscendum de criminibus, Scipioni obiectis, missi sunt. ^{x)} Poterant autem Romae tribuni adpellari contra omnem potestatem, ^{y)} qui neque aduocabant patricios; neque ad eos referre de vlla re poterant. Nec leges propriae; sed plebiscita tribunorum adpellabantur. ^{z)} Q. tamen Hortensius dictator legem tulit, ut patricii tribunorum rogationibus tenerentur. Voluit enim, ut eo iure, quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur. ^{a)} Caeterum tribunis plebis ante plebiscitum Atinium, habendi senatus, ius erat, etiamsi non essent senatores, ut tradit GELLIVS. ^{b)} Tribunitia comitia, ut scribit DIONYSIVS, ^{c)} ex suffragii latione per curias quam *lationem curiatam* Romani vocabant, ad *tribulem* P. Volero traducere conatus est, id quod obtinere non potuit. Post tamen ex Voleronis sententia lata est lex, ab eoque tempore ad tribunorum aediliumque comi-

s) apud DIONYSIVM *Halicarnassensem, libr. VII. p. 431.*

t) vid. GELLIVM *libr. III. cap. 2. et DIONYSIVM Halicarnassensem, libr. VIII. p. 554.*

u) vid. GELLIVM *libr. XIII. cap. 12. APPIANVM Alexandr. libr. II. de bell. civil. p. 447. et DIONYSIVM Halicarnassensem, loc. excit.*

x) ut LIVIVS refert, *libr. XXVIII. cap. 20.*

y) vid. DIONYSIVM *Halicarnassensem, libr. XI. p. 687.*

z) vid. FESTVM, *voc. scita plebis, p. 428. auctor. lat. lingu. GOTHOFREDI.*

a) conf. LIVIUM *epit. XI. GELLIVM libr. XV. cap. 27.*

b) *libr. XIII. cap. 8. adde GRONOVIUM not. ad hunc loc. et IVST. LIPSIVM libr. II. elector. cap. 13.*

c) *libr. VIII. p. 598. adde LIVIUM libr. II. cap. 56.*

comitia sine auspiciis sineque omni religione^{d)} tulerunt tribules conciones suffragia. Harum vero lationum haec erat differentia,^{e)} centuriatas enim suffragiorum lationes oportebat firmatas esse praecedentibus senatus consultis, multitudineque per curias ferente suffragia, et post utraque haec signis a numine et auguriis nihil aduersantibus; tribules autem lationes oportebat neque senatus consulto prius facto; neque sacris; neque auspiciis sancientibus perfectas una die tantum habere finem. Tribuni concionis domini tantum erant; senatum autem conuocare; aut sententiam dicere, eis post illud Atinii plebiscitum ius non erat. Primus Icilius tribunus plebis senatum conuocauit, quum locum in Auentino obtinuit ad aedium constructionem plebi dari.^{f)} Tribunorum ministros et collegas et iudices duos viros plebeios quotannis creari a senatu plebi concessum est, qui subministrarent tribunis omnia, quorum indigerent, iudicarentque eas causas, quas tribuni eis permitterent, ac sacrorum publicorumque locorum et adfluentiae forensis curam haberent, qui ab officio eorum uno sacrorum locorum curatores vocati sunt. Compescere quidquam actum a tribunis; aut prohibere, nulli licebat,^{g)} praeterquam alteri tribuno, eratque tribunorum summum ius in prohibendo. Quare si vnus, quod caeteri tribuni adprobassent, prohibuisset, ratum non erat.^{h)} Tribunitia potestas a decemuiris plebi sublata est una cum prouocatione, quam post abdicatos decemuiros tribuni in Auentino redemerunt,ⁱ⁾ ubi, pontifice comitia habente, creati sunt tribuni plebis primus omnium Aulus Virginius, inde Lucius Icilius et P. Numitorius, auunculus Virginiae, auctores secessionis, qui tribunos duos patritios et consulares praeter legem cooptauerunt, Sp. Tarpeium et A. Aterium,^{k)} Valerio et Horatio consulibus. Iterum a Sulla^{l)} tribunitiam potestatem ademptam Pompeius^{m)} populo reddidit. Tribunitia auctoritas demum eo usque progressa est, ut nullum senatus consultum ratum esset, nisi tribuni illud adprobassent,ⁿ⁾ ac T. litteram in

d) conf. LIVIUS libr. III. cap. 6. VI. cap. 41.

e) ita differentiam hanc monstrat DIONYSIUS Halicarnassensis, libr. VIII. p. 593.

f) narrat id DIONYSIUS Halicarnassensis, libr. X. p. 657.

g) vid. DIONYSIUM Halicarnass. libr. VII. p. 431.

h) conf. IAN. GVILIELMVM de magistrat. pop. Rom. cap. XIII.

i) conf. LIVIUM libr. III. cap. 54. et adde DIONYSIUM Halicarnassensem, libr. XI. p. 726.

k) vid. LIVIUM libr. III. cap. 65.

l) leg. LIVII epitom. libr. LXXXVIII.

m) vid. eundem, epit. LXXXVII.

n) et SALLVSTIUM de bell. civil. cap. XXXI. VELLEIUM libr. II. cap. 30. CAESAREM libr. I. de bell. civil. cap. 7.

tergo adposuissent,^{o)} stabantque tribuni in vestibulo curiae, ubi senatus habebatur. Ingredi enim templum, non licebat; quidquid vero senatores decreuissent, tribunorum animaduersioni subiiciebatur, ut, si ex re publica esset, adprobarent; si secus, reiicerent.^{p)} Tribuni, si PEDIANO^{q)} credimus, dicti sunt, quia primo tres fuerunt; vel, ut alii volunt, quod tunc in tres partes populus diuisus erat, e quarum singulis singuli creabantur, ut scribit POMPONIVS, iure consultus; siue a tribuum suffragio, quae, auctore DIONYSIO^{r)} tunc quatuor fuere. VARRO^{s)} innuere videtur, tribunos plebeios dictos a tribunis militibus, ita enim ait: *tribuni plebei, qui ex tribunis militum primum tribuni plebei facti, qui plebem defenderent in secessione Crustumina.*

CAPVT VII

DE TRIBVNIS MILITARIBVS.

TRIBUNI MILITARES dicti sunt, quod terni tribus tribubus, Tatiensium, Ramnensium et Lucerum, olim ad exercitum mittebantur. Tatiensium vero tribus a T. Tatio, duce Sabinorum, adpellata est.^{t)} Ramnensium a Romulo est dicta,^{u)} Lucerum, nominis et originis causam incertam esse scribit LIVIVS,^{x)} quamvis FESTVS^{y)} Luceres adferat adpellatos a Lucero, Ardeae rege, qui Romulo, aduersus Tatum bellanti, auxilio fuit. VARRO^{z)} autem a Lucumonibus Luceres dictos, vult, quod quidam id vocabulum Thuscum existimauerint. Ferunt enim, Romulum, ut scribit SERVIVS,^{a)} dimicantem contra Tatum, a Lucumonibus auxilia postulasse, unde quidam venit cum exercitu, cui post receptum T. Tatum pars urbis data est, a quo in urbe Thuscus vicus nomen accepit. Thuscia enim, ut idem scribit, duodecim Lucumones habuit, id est reges. PLVTARCHVS^{b)} vero a luco

o) teste VALERIO Maximo, libr. II. cap. 2. §. 7.

p) vid. LIVIUM libr. VI. cap. 35.

q) ad Ciceronis orat. in Verrem I, 13.

r) libr. II. p. 82. coll. libr. III. p. 219.

s) p. 15. auctor. lat. lingu. GOTHOFREDI.

t) vid. VARRONEM p. II. auctor. lat. lingu. Gothofredi, et LIVIUM libr. X. cap. 6.

u) conf. VARRONEM loc. excit. PLVTARCHVM vit. Romul. cap. 15.

et LIVIUM libr. I. cap. 13.

x) libr. I. cap. 13.

y) voc. Lucerenses, p. 322. ed. GOTHOFREDI.

z) loc. excitat.

a) Idem ex antiquioribus confirmat DIONYSIUS Halicarnass. libr. II. p. 104. sq.

b) vit. Romul. tom. I. oper. p. 30.

F

asylus *Luceres* dictos putat, in quem multi fuga delati ciuitate donati sunt. Has tribus tres fuisse, nomen ipsum declarat, a quibus tribuni dicti sunt. Vnaquaeque autem tribus decem continuit curias, ut scribit *PLUTARCHVS*,^{c)} unde origo fuit turmae, dictae, quod ter deni equites e tribus tribubus darentur, ut tradunt *FESTVS*^{d)} et *VARRO*.^{e)} Tribunorum autem militarium duo genera fuerunt, ut *PEDIANVS*^{f)} adserit, primum eorum, qui *Rufuli*; siue *Rutili*, quia *Rutilius Rufus* legem primo tulit de iure tribunorum, ab exercitu creandorum, dicebantur.^{g)} Et hi in exercitu creari solebant. Alii erant *comitiati*, qui *Romae* comitiorum causa designabantur.^{h)} Erant tribuni militum totius exercitus defensores. Ne vis aliqua; vel seditio inter milites oriretur, ad horum curam pertinebat, vigilum stationem lustrare, in castris milites continere, et ad exercitationem producere, querelas commilitonum audire, rei frumentariae praeesse, et valetudinarios curare.ⁱ⁾ Tribuni militares consulari potestate creari coeperunt *M. Genucio*, *P. Curatio*^{k)} consulibus. Omnes tamen a populo creati sunt patritii. Anno vero *CCCX.* quum vrbs condita est, primum tribuni militum pro consulibus magistratum iniuerunt *A. Sempronius Atratinus*, *L. Atilius*, *T. Caecilius*.^{l)} *Sunt, qui propter adiectum equorum Volseorum bello et Ardeatium defectioni Veiens bellum, quia duo consules obire tot simul bella nequirent, tribunos militum tres creatos dicant sine mentione promulgatae legis de consulibus creandis ex plebe et imperio et insignibus consularibus vsos; non tamen firma iam stetit magistratus eius vis, quia tertio mense, postquam iniuerunt augurum decreto, perinde, ac vitio creati, honore abierunt; quod C. Curiatius, qui comitiis eorum praefuerat, parum recte tabernaculum cepisset.*^{m)} Octo vero tribuni militares consulari potestate creati sunt, quot numquam antea,ⁿ⁾ quo anno gestum

c) loc. excitato.

d) voc. *turma* equitum, p. 218.

edit. *GOTHOFREDI*.

e) de lingu. lat. libr. III. cap. 16. p. 16.

f) ad *Ciceron. orat. Verrin. libr. I. cap. 10.*

g) adde *FESTVM* p. 162. auct. lat. lingu. *GOTHOFREDI*.

h) teste *ASCONIO PEDIANO* loc. excit.

i) de eiusmodi tribunorum officiis vide *LIVIVM* libr. XXVIII. cap. 24. libr. XXXX. cap. 41. *POLYBIVM* de

milit. Rom. cap. V. et VI. et I. XII.

§. 2. digest. de re milit.

k) errat auctor in designando altero consule. Nam ut ex fastis consularibus et *LIVIO* libr. III. cap. 1. patet, anno v. C. CCCX. *M. Genucius* et *C. Curtius* consules fuere.

l) conf. *LIVIVM* libr. III. cap. 7. et *DIONYSIVM Halicarnass.* libr. VI. cap. 12.

m) verba sunt *LIVII*, libr. III. cap. 7.

n) ita *LIVIVS* libr. V. cap. 1.

stum est bellum contra Veientes, quum illi, mutata magistratus forma, regem creauerunt, quo tempore Romani milites hibernacula primum fecerunt, et bello Veientano primum sub pellibus durare didicerunt.^{o)} *Primanus* tribunus erat, qui primae legioni tributum scribebat. *EVTROPIVS*^{p)} adserit, tribunos militares consulari potestate creari coeptos anno ab vrbe condita *CCCLXV.* dignitatemque tribunorum militarium non diu perseuerasse, quod post aliquantum nullos placuit fieri, ac quadriennium ita in vrbe fluxisse, ut potestates ibi maiores non essent; praesumerunt tamen tribuni militares consulari potestate iterum dignitatem, et triennio perseuerarunt, rursus consules facti.^{q)} *POMPONIVS*, iure consultus, de tribunis militaribus consulari potestate: Sic deinde, quum post aliquot annos XII. tabulae latae sint, et plebs contenderet cum patribus, et vellet ex suo quoque corpore consules creare, et patres recusarent, factum est, ut tribuni militum crearentur partim ex plebe; partim ex patribus consulari potestate. Hi quoque constituti sunt vario numero, interdum *LXXVII.* fuerunt; interdum plures; nonnumquam pauciores. *VEGETIVS*^{r)} maiorem tribunum militum, tradit, per epistolam sacram imperatoris iudicio destinari, minorem tribunum, provenire ex labore, et quum vnaquaeque legio decem cohortes haberet, primae, quae *milliaria* vocabatur, praecerat tribunus armorum scientia, virtute corporis, morum honestate praecipuus. Reliquae cohortes, prout principi placuisset, a tribunis vel a praepositis regebantur. *Aelianus* cohorti quingentariae, quam hominum quingenti duodecim componunt, tribunum minorem, et *milliariae*, quam hominum mille viginti quatuor, tribunum maiorem praefecit. Sunt, qui scribant, tribunum dictum a tribubus,^{s)} eo quod praefit militibus, quos ex tribubus primus *Romulus* legit; vel a tribuendo iure.

CAPVT VIII
DE QVAESTORE

QVAESTORES, a quaerendo dicti, ut vult *VARRO*,^{t)} quod conquirent publicas pecunias et maleficia, quae triumviri capitales deinde conquirebant. *POMPONIVS*,^{u)} iure consultus, vult quaestores

F 2

res

o) vid. eundem libr. excitato, cap. II.

p) libr. II. cap. I. §. I.

q) sunt verba *EVTROPII* loco excit.

r) libr. II. cap. 7.

s) vid. *DIONYSIVM Halicarnassensem* libr. II. cap. 2.

t) de lingua lat. libr. III. cap. 14.

u) de orig. iuris libr. II. §. 22.

res dictos eo, quod, inquirendae et conseruandae pecuniae causa, creati essent. Ab his postea, qui quaestionum iudicia exercerent, quaestores dicti. Erat autem quaestura prima senatorum administratio, qui in prouincia curam gerebant pecuniae publicae, in usus diuersos erogandae. Quaestores vero, regibus etiam nunc imperantibus, constituti sunt, ut TACITVS, ^{x)} testatur, quod lex curiata ostendit, a Lucio Bruto repetita. VLPIANVS ex testimonio Iunii Gratiani libro VII. de potestatibus Romulum et Numam Pompiliū binos quaestores habuisse, tradit, quos ipsi non sua voce; sed populi suffragio creauerunt. Verum sicuti ambiguum est, an, Romulo et Numa regibus, quaestor fuerit; ita, a Tullo Hostilio rege quaestores fuisse, certum est. Volunt enim certissimi auctores, Tullum Hostiliū primum in re publica induxisse quaestores. Hunc magistratum deligendi, potestas consulibus mansit, donec eundem honorem populus mandaret, creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Mamercus LXIII. anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. Deinde gliscenibus negotiis, duo additi, qui Romae curarent. Mox duplicatur numerus, stipendiaria iam Italia et accedentibus prouinciarum vectigalibus. Post lege Sullae viginti creati supplendo senatui, cui iudicia ille tradiderat. ^{y)} PLVTARCHVS ^{z)} primos quaestores a Romanis ^{a)} creatos, aduente Poplicola, adserit, P. Veturiū et M. Minutiū constitutionemque quaestorum in pecuniis colligendis accersitam esse, ne praetor, si vir acer et strenuus esset, his occupationibus a cura rerum maiorum abduceretur; nec, si improbus, rebus omnibus pecuniisque permisis, occasionem sibi, ad inferendam iniuriam, oblatam esse, existimaret. Quaestores praeterea curam tabularum publicarum habebant, quam Nero ad praefectos transtulit. Solebant quoque quaestores prouincias sortiri ex senatus consulto, quod factum est Decimo Druso et Procinna consulibus. Sane non omnes prouincias sortiebantur; sed excepti erant candidati principis. Hi etenim solis libris principalibus, in senatu legendis, vacabant, et quaestores candidati principis vocabantur, qui epistolas eius in senatu legebant. ^{b)} Quaestores indifferenter creari coepti sunt, tam patritii, quam plebei, consulibus Cn. Cornelio Cossio et L. Furio Medulino ita, ut in quatuor creandis

x) libr. XI. anal. cap. 22. Adde leg. vn. pr. digest. de off. quaest.

y) verba TACITI sunt loc. excusato.

z) vit. Poplicolae p. 103.

a) siue a populo. Adde DIONYSIUM

Halicarnassensem, libr. V. cap. 34.

b) vid. TACITVM libr. XVI. anal. cap. 27. et SVETONIVM vit. Neron. cap. XV. et vit. Claud. cap. XXXX.

creandis vni patritio Caesoni Fabio Ambusto relinqueretur locus, tres plebei, Quinctius filius, P. Aelius et P. Pupius clarissimarum familiarum iuuenibus praeferruntur. ^{c)} Quaestores neque lictorem; neque viatorem; nec vocationem; nec prehensionem habebant. ^{d)} Parricidii quaestores adpellabantur, qui solebant creari, causa rerum capitalium quaerendarum. Nam ut FESTO ^{e)} placet, parricida non utique is, qui parentem occidisset, dicebatur; sed qualemcunque hominem. Erat et quaestor frumenti, qui in summa caritate, ut vrbs annona abundaret, curare debebat, et esse negotiatoribus comis, mercatoribus iustus; municipalibus liberalis, sacris abstinens. Et consules in bello quaestores habebant ad curam praedae et spoliū; ^{f)} urbani vero quaestores, damnatorum bona accipientes, in publicum referebant, ^{g)} publica funera de publico locabant, ^{h)} aerarii pecunias acceptas et expensas in tabulas referebant. ⁱ⁾ Quaestores enim aliquando *tribuni et praefecti aerarii* adpellati sunt, ^{k)} et a recentioribus, vocabulo non incongruo, *referendarii*.

CAPVT VIIII
DE AEDILIBVS

AEDILIS dictus est, quod aedes sacras et priuatas curaret. Aedibus enim publicis priuatisque, cloacis, aquarum ductibus et aliis publicis quibuscunque aedificiis ac templis, rebus emundis vendundisque ac mensuris praeerat. ^{l)} Aedilitium vero munus id erat cuiuscunque aedilis proprium, ut suis impensis ludos pro facultate ac dignitate curaret, ut in officiis CICERO ^{m)} meminit. Erant autem aedilium duo genera et duo ordi-

F 3 nes,

c) vid. LIVIVM libr. III. cap. 54.

d) vid. GELLIUM libr. XIII. noct. Attic. cap. 12.

e) voc. quaestores parricidii.

f) vid. DIONYSIVM Halicarnassensem libr. VII. p. 468. libr. VIII. p. 549. libr. X. p. 648.

g) teste eodem scriptore, libr. XI. p. 726.

h) apud eundem, libr. VI. p. 416.

i) vid. VARRONEM de lat. lingu. libr. III. cap. 36. GELLIUM libr. VII. cap. 10. et ex recentioribus SIGONIVM de ant. iur. ciu. Rom. libr. II. cap. 8.

k) Alii tribunus aerarii a quaestoribus distinguunt. Quaestores aerarii eosdem fuisse, qui et aliquando *praefecti aerarii* dicerentur, ex TACITO libr. XIII. anal. cap. 28. colligitur. Adde SVETONIVM vit. Claud. cap. XXIII. et TORRENTIVM ad hunc locum.

l) vid. VARRONEM de lingu. lat. libr. III. cap. 14. MARTIALEM libr. V. epigr. 83. PLAVTVM rudent. act. II. scen. 3. v. 43. IUVENALEM sat. X. v. 101.

m) libr. II. de offic. cap. 16 adde LIVIVM libr. XXIII. cap. 43. libr. XXVII. cap. 6. libr. XXVIII. cap. 10.

nes, vnus, in quo ipsi aediles in iure dicundo sellis, curuos pedes habentibus, utebantur. ⁿ⁾ Et hinc nomen magistratus retinebat, dicebatur enim *aedilis curulis*, licet alii a sella, qua in curru vehabantur, *aediles curules* dictos velint. Alterum aedilem popularem magistratum appellabant. Primi autem aediles, dictatore populum rogante, Cn. Quinctius Capitolinus et P. Cornelius Scipio ex patribus creati sunt. ^{o)} Conuenit autem primo, vt alternis annis ex plebe fierent; ^{p)} postea magistratus promiscuus fuit; addidit deinde duos aediles C. Caesar, ^{q)} qui annonae praecessent, et *cereales* nuncupati sunt.

CAPVT X
DE PROCONSULE

PROCONSULES, qui ideo dicti sunt, quod pro consulibus mitterentur, eorumque vice in prouinciis fungerentur, cum consulari potestate extra ordinem in prouincias, belli gerendi causa, mittebantur, et eandem prope modum potestatem habebant, quam consules, nisi quod sex tantum lictores secum ducebant, ^{r)} illos duodecim praecedebant. Si qua vero causa proconsul occupatus ad prouinciam, sibi traditam, accedere; aut ibi adesse, nequisset, legatum subrogabat, ^{s)} qui prope modum parem proconsuli potestatem gerebat; res tamen grauiiores administrare, nequibat, quae proconsuli, procurandae, deferebantur. Proconsularis vero dignitas fuit primum eo tempore instituta, quo Posthumius Albus et Sp. Furius Fusus consulatum gerebant, ^{t)} quorum alter, aduersus equos bellum gerens, obsessus est; alter in vrbe remanserat, qui vt collegae auxilium ferret, T. Quinctium proconsulem creauit.

n) vid. IVST. LIPSIUM *de magistrat. Rom. cap. XII.*

o) conf. LIVIUM *libr. VII. cap. I.*

p) vt habet DIONYSIUS *Halicarnassensis, libr. VI. p. 411.*

q) an. v. C. 1000. vid. DIONEM CASSIUM *libr. XXXIII. ad fin.*

r) propraetorem sequebantur sex lictores; proconsulem autem duodecim, vid. SIGONIUM *de ant. iur. ciuium Rom. libr. II. cap. I.*

s) vid. eundem *loc. excut. cap. 2.*

t) an. v. C. CCLXXX. vid. LIVIUM *libr. III. cap. 4.* Alii ann. CCLXXV definiunt, ad Livium *libr. II.*

cap. 48. prouocantes quo prima proconsulatus essent vestigia. Sunt quoque, qui ex Q. Publilio Philone primum proconsulem faciunt, quod ei ultra annum tempus imperium summum militare fuerit prorogatum, teste LIVIO *libr. VIII. cap. 26.* Toli facile potest dissensus, prout proconsulis accipitur vocabulum, vtrum de iis, qui belli gerendi causa vice consulibus fungerentur, an de iis, qui in prouinciis, vt eas administrarent, mitterentur, quorum originem multi a lege C. Sempronii Gracchi, anno DCXXXI. lata, repetunt.

uit. Ante hunc de proconsulatu mentionem nullam fieri, inuenio. Haec deinde dignitas ita diffusa est, et obseruari coepta, vt, qui consules fuissent, exacto eorum officio, sequenti anno proconsules remanerent, et ad diuersas prouincias, belli gerendi causa, mitterentur. Habebat autem proconsul, quum primum urbem egressus esset, vbique consularia insignia; potestatem vero non exercebat, nisi in ea prouincia sola, quae ei decreta erat. Caeterum iurisdictionem statim, quam urbem egressus erat, habebat; verum non in inuitum; sed voluntarium. ^{u)} Poterant enim apud eum manumitti tam serui; quam liberi, et adoptiones fieri. ^{x)} Ingressus prouinciam mandare iurisdictionem legato suo debebat; prius vero non poterat. Si vero necessariam in itinere pateret moram, mandare iurisdictionem legato, in prouinciam maturissime peruenturo, poterat. Antequam de prouincia recederet, munera, praeterquam si quando obsonia oblata fuissent, proconsules accipere non debebant, in illisque seruandus erat modus. Nam, vt omnia renuere inhumanum erat; sic passim vilissimi et avarissimi proconsulis erat, accipere. Nec quidquam proconsulem emere decebat; nec fas erat, praeterquam ad victum quotidianum necessaria.

CAPVT XI
DE LEGATIS

LEGATORVM duo erant genera, vnum eorum, qui a senatu populoque Romano imperatoribus exercituum dabantur non adiumentum solum; ^{y)} sed vt imperatoriam maiestatem in exercitu, imperatoris absentia, retinerent. His custodiae atque rerum gestarum cognitionem imperatores committere solebant. Propria tamen iurisdictione vti non poterant; sed dumtaxat, quae ab imperatoribus mandata fuissent, exsequerantur. ^{z)} Si vero accidisset, quod imperatores in prouincia morerentur; mandata tamen sibi negotia legati exigere debebant. APPIANVS tradit, legatos adpellatos, qui gentibus praeerant et a senatu ad subsidia mittebantur. Alterum legatorum genus erat, quos etiam oratores adpellamus

u) ob prouocationem nimirum, videatur *loc. de ant. iur. prouinciarum, libr. II. cap. I.*

x) ob exemplum luculentum habemus in Paullo, act. XXV. 10. 11. Adde PICINELLVM *luminib. reflex. p. 682.*

y) de potestate et imperio proconsulis praeter alios SIGONIUS

y) vid. LIVIUM *libr. XXIII. cap. 18.* CICERONEM *in Vatinius, cap. XV.* et VARRONEM *de lingu. lat. libr. III. cap. 16.*

z) vid. CAESAREM *de bell. ciuil. libr. III. cap. 51.*

pellamus ab orando, id est agendo, quod rei publicae mandata peragerent. Legatos, quod legarentur, adpellatos esse, scribit VARRO. ^{a)} Erant autem legati omnium sanctissimi et honoratissimi apud Romanos, potestatemque et vim imperantis habebant, et inuiolabiles ^{b)} venerandique erant, ut sacerdotes.

CAPVT XII
DE CENSORIBVS

CENSOR dictus est, quod ad eius censuram, id est, arbitrium censeretur populus, ut ait VARRO. Bini censores creati coeperunt, Marco Gegano Macerino iterum, Tito Quinctio Capitolino quintum consulibus. ^{c)} Primi vero censores fuerunt Papirius et Sempronius. Ortum autem initium rei est, quod in populo, per multos annos incenso, neque differri census poterat; neque consulibus, quum multa bella imminerent, opera erat, id negotium agere. Mentio illata a senatu est, rem operosam ac minime consularem suo proprio magistratu egere, cui scribarum ministerium custodiaeque et tabularum cura, cui arbitrium et formulae censendi subiicerentur. Patres quamuis rem paruum, tamen, quo plures patritii magistratus in re publica essent, laeti acceperunt. Verum censura a parua origine orta, deinde tanto incremento aucta est, ut morum disciplinaeque Romanae penes eam regimen esset, et senatus equitumque centuriis decoris dedecorisque discrimen sub ditione eius magistratus ac publicorum ius, priuatorumque locorum vectigalia, insuper populi Romani sub nutu atque arbitrio essent. Sed quum censura in quinquennium produceretur, a Mamercio dictatore in annum et semestrem est contracta. ^{d)} Nec in locum demortui censoris poterat censor suffici, quae res religioni fuit, postquam eo lustro, quo Marcus Cornelius in Gaii Iulii censoris mortui suffectus est, Roma capta est. ^{e)} Praeerant autem censores censui et moribus regendis castigandisque ^{f)} lustrisque condendis, a quibus quinto quoque anno tota ciuitas cum suppliciis publicis lustrabatur, praecedebatque censoris scriba et seculare carmen decantabat, ut dii rem publicam in annos redderent meliorem. ^{g)}

Quot-

- a) de ling. lat. libr. cap. 7.
b) vid. CICERONEM orat. Verrin. I. cap. 33.
c) vid. LIVIUM libr. III. cap. 8. quem auctor noster in describendis censoribus ad verbum fere sequitur.
d) Conf. LIVIUM libr. III. cap. 24.
e) vid. eundem libr. V. cap. 31.
f) lege CICERONEM de legibus libr. III. cap. 3.
g) apud LIVIUM libr. X. cap. 9.

Quotque Romani ciues in illo lustro fuissent, censabantur, quod primo Seruius Tullius instituit, quum omnem exercitum perfecto censu sue, boue, tauris tribus lustrauit, quo quidem lustro MLXXX. ciuium censa dicuntur, qui arma ferre possent. ^{h)} Censorem alterum ex plebe creati, legem tulit P. Philo dictator, quum eo ventum esset, ut vtrumque plebeium fieri liceret. Censor vero ex plebe primus fuit I. C. Marcius Rutilius. ⁱ⁾ Oportebat autem censores in Saturni templo ius iurandum subire. Censores, magistratum incuntes, nihil prius agebant, quam ut anserum alimenta locarent ^{k)} et imaginis splendorem, an quod a vilioribus incipiebant, quae nec multo sumtu; nec magna opera egent; an ut veterem quamdam huic animanti gratiam referrent, a bello usque Gallico repetitam, quod dormientibus canibus, primi omnium anseres Gallorum in capitolium adscensum perfererunt et clangore vigilas excitant; an, quum essent maximarum rerum, et quae summa cura indigent, custodes censores, ut aedium sacrarum ac publicarum, morum denique et vitii et vitae vnius cuiusque, diligentissimi, omnium animantium rationem habendam sibi esse, putauerunt. Simul enim, anseribus curandis, ciues admonebant, ne deorum cultum negligerent. Anseris vero absterfi splendor necessarius erat. Cito enim rubrica defluit ac deflorescit, ea enim veteres statuas obducere et illinire consueuerunt. Erat censoribus facultas, notandi vnumquemque ordinem, ut, qui senator esset, senatu eiiceretur, ^{l)} qui eques Romanus, equum publicum perderet, ^{m)} qui plebeius, in Quiritum tabulas referretur et aerarius fieret. ⁿ⁾ De praefectis insuper eminentissimis iudicabant, excepto praefecto urbis Romae. Ut TREBELLIVS POLLIO adfirmat, non iudicabant etiam censores de consulibus ordinariis; neque de rege sacrorum; aut de maxima virginum Vestalium, si minus incorrupta permanisset. Erat autem censura magistratus amplissimus et quodammodo perfectissimum rei publicae culmen et maxime omnium reuerentiae plurimaeque potestatis, quum in aliis rebus; tum ad morum emendationem.

CAPVT

- h) vid. DIONYSIVM Halicarnassensem libr. III. p. 221. et LIVIUM libr. III. cap. 42. collato cap. 44.
i) an v. c. CCCII.
k) vid. CICERONEM pro sexto Rosc. Amerin. cap. XX. et PLINIUM hist. natural. libr. X. cap. 22.
l) vid. LIVIUM libr. XXXIII. cap. 44.
m) conf. OVIDIVM libr. II. trist. v. 89.
n) apud GELLIVM libr. III. noct. Attic. cap. 20. Adde HORATIVUM libr. I. epist. 6. v. 62.

G

Tribvni celerum CCC. milites ad continuum regis reique publicae praesidium sub se habebant, ^{o)} quos primus omnium Romulus ex quaque curia, quas ipse triginta constituerat, decem adsevit, et his tres viros praefecit, eosque, quoniam a tribubus elegerat, tribunos voluit adpellari. Celeres vero a celeritate plerique dictos volunt. Sunt, qui a Celere, qui Remum occiderat, atque iis ordinibus a Romulo praefectus fuerat, adpellatos, putent.

Decemviri, mutata civitatis forma, a consulibus, ut prius consules a regibus rei publicae habenas susceperunt. Post reditum legatorum cum Atticis legibus anno CCC. et altero a condita urbe, decemviri fuerunt App. Claudius, T. Genutius, P. Sestius, L. Veturius, ^{p)} C. Iulius, Au. Manlius, Ser. Sulpitius, P. Curatius, ^{q)} T. Romilius, Sp. Posthumus, P. Curiatio et Sex. Quinctilio consulibus. Creati sunt autem decemviri sine prouocatione, et decimo die ius populo singuli reddebant. Eo die penes praefectum iuris XII. fascis erant. Collegis novem singuli accensi adparebant. ^{r)} Sunt autem creati decemviri, sublatis tribunis et omnibus aliis magistratibus, ad condendas leges, qui, postquam leges conscripserunt decem tabulis, eas proposuerunt volentibus inspicere senatumque conuocarunt. Quumque nemo amplius leges reprehenderet, praeconsultum de eis sanxerunt, deinde populum conuocantes ad centuriatam concionem, pontificibus et auguribus aliisque sacerdotibus praesentibus, leges et a populo sunt confirmatae; et in aes incisae in foro positae, deinde quum reliquum imperii sui breue tempus esset, decemviri senatum conuocauerunt, et, ut de comitiis consideraret, proposuerunt; dictis vero variis sententiis, vicit sententia suadentium, iterum creandos esse decemuiros, qui decem tabulis duas adiecerunt. Postea, quum se in tyrannos vertissent, magistratum

^{o)} videatur DIONYSIVS *Halicarnassensis*, libr. II. cap. 2

^{p)} DIONYSIVS *Halicarnassensis*, libr. X. p. 680. pro L. Veturio ponit P. Posthumium. Nam in nominibus non omnino cum LIVIO conuenit.

^{q)} Loco Curatii P. Horatium nominat DIONYSIVS *Halicarnassensis*.

^{r)} conf. LIVIVS libr. III. cap. 23. et DIONYSIVS *Halicarnassensis*, loc. excitato.

gistratum deponere, compulsi sunt. Creati sunt autem decemviri, Appius iterum et cum eo Q. Fabius, Vibula dictus, qui ter consul fuerat, Marcus Cornelius Maluginensis, Marcus Sergius, Lucius Minutius, Titus Antonius Merenda, Manlius Rabuleius, viri non multum illustres; ex plebeiis autem Quintus Poelius, Caeso Duilius et Sp. Oppius; ^{s)} LIVIVS ^{t)} autem de nominibus in secunda creatione decemvirosum cum DIONYSIO ^{u)} non conuenit. Ait enim hic, quod creati sint cum Appio Claudio M. Cornelius, M. Seruilius, L. Minucius, T. Antonius, Manlius Rabuleius, Q. Perilius, Caeso Duellius et Sp. Oppius. Et praeter morem subito omnes cum duodenis fascibus prodire, centum viginti lictores forum implerant, et cum fascibus secures adligatae praeferebantur. Ita decemviri, in tyrannidem versi, omnia pro eorum libidine parabant, ^{v)} tribunitiamque potestatem et prouocationem, plebi Romanae duas arces libertatis, penitus ademerunt. Praecedentes vero lictores, XII. numero, turbam verberibus abigebant a compitis. Verum duo nefanda facinora domi militiaeque decemuiros, se abdicare magistratu, compulerunt. Alterum fuit, ^{x)} quod Siccium in Sabinis per inuidiam decemviralementis tribunorum creandorum, secessionisque mentionem ad vulgus militum sermonibus occultis ferentem, pro speculatum, ad locum castris capiendum, miserunt. Datumque est negotium militibus, quos miserant expeditionis eius comites, ut eum, opportuno adorti loco, interficerent, id quod factum est, licet acriter se tuendo, multis interfectis, haud impune occisus fuerit. Hinc pessima decemvirosum in vulgus fama prodiit. Alterum infandum facinus fuit amor Appii Claudii, ^{y)} qui quum Virginii filiam perditissime amaret; nec precibus; nec pretio flecteret, Marco Claudio clienti negotium dedit, ut eam in seruitutem adsereret. Quod quum ille conficere, instaret, Icilius, maritus virginis, acriter repugnauit, donec pater ex Algidio accitus, ubi Claudii libidini filiam subtrahere non posse, cognouit, ^{z)} quae so, Appi, inquit, ^{z)} primum ignosce patrio dolori, si quid inclementius in te sum inuectus, dehinc finas hic coram virgine nutricem percontari, quid hoc rei sit, ut, si falso pater dictus sum, aequiore hinc animo discedam. Data venia, seducit filiam ac nutricem prope Cloacinae ad tabernas, quibus Liuii temporibus *Nouis* erat nomen, atque,

G 2

ibi,

^{s)} libr. III. cap. 35.

^{t)} libr. X. p. 682.

^{u)} vid. DIONYSIVM *Halicarnassensem*, et LIVIVM locis excitatis.

^{x)} conf. LIVIVM libr. III. cap.

43.

^{y)} leg. eundem, libr. III. cap. 44.

^{z)} ibid. cap. XXXVIII

ibi ab Ianio cultro arrepto, *hoc te vno modo, quo possum, filia*, ait, *in libertatem vindico*, pectus deinde puellae transfigit. His igitur duobus facinoribus tantam inuidiam decemviri apud patres populumque contraxere, ut, abdicare se magistratu, coacti fuerint. Appius Claudius et Sp. Oppius in carcere extincti sunt, reliqui octo prius, quam eis dies diceretur, se exsilio ipsi multarunt, bonaque eorum omnium, tam mortuorum, quam exulorum, accipientes quaestores urbani in publicum retulerunt. Creati deinde consules ab interrege, L. Valerius et Marcus Horatius legem tulerunt, ne quis vllum magistratum sine *pro- uocatione* crearet. ^{a)}

CAPVT XV

DE PRAEFECTIS TRIBVS CONSVLARI
POTESTATE ^{b)}

PRAEFECTI ex patritiis, quamuis totidem ex suo corpore plebs creare senatus decreto posset, facti sunt consulari potestate. Aulus Sempronius Atratinus, L. Atilius, et Titus Caecilius anno tertio octogesimae quartae olympiadis, quo tempore tribuni maxime instabant, ut alter consulum ex plebe crearetur. ^{c)}

CAPVT XVI

DE CENTVMVIRIS

CENTVMVIRI creati sunt ad causas iudicandas et primum terni ex singulis tribubus iudices electi sunt. Quum decuriae iudicum tres tantum essent; ita fuerunt numero centum quinque. Tamen usus obtinuit, ut *centumviri* vocarentur. Immo VARRO ^{d)} in *re rustica* ait: *centumviralis iudicii numerus non fuit ad amicum, ut quum dicimus, mille naues ad Troiam isse*. Postea, quarta decuria ab Augusto addita, et quinta a Caligula, creuit iudicum numerus ad centum septuaginta quinque, ^{e)} qua deinde sublata, restitit numerus intra centum quadraginta,

a) Adeas LIVIVM libr. III. cap. 55.

b) siue potius: *tribunis militum consulari potestate*. Conf. LIVIVM libr. III. cap. 6. et DIONYSIVM *Halicarnassensem*, libr. XI. cap. 60. p. 736.

c) apud DIONYSIVM *Halicarnassensem*, loc. excit. vocatur Titus Cloelius siculus.

d) libr. II. cap. I. p. 102.

e) vid. PLINIVM libr. VI. *epist.* 33. ex quo iudicum horum numerum ad centum et octoginta creuisse, patet.

ginta, servata semper priore adpellatione centum virorum, quamvis legatur apud CICERONEM, ^{f)} centum viginti quinque iudices equestris ordinis rediisse. Sed locum mendosum esse, credo.

CAPVT XVII

DE PRAEFECTO VRBIS

PRAEFECTI urbis erat, omnia crimina, quae intra urbem, centesimumque intra milliarium ab urbe commissa essent, cognoscere. ^{g)} Diuus Seuerus ad praefecti quoque officium pertinere voluit, mancipia rueri, ne prostituerentur. Insuper verecundas et iustas seruorum in dominos querelas audire, ad praefectum urbis pertinebat, atque ut nummularii probe negotium suum agerent, temperarentque ab his, quae prohibita erant. Carnem quoque iusto pretio ventundari, ad praefecti curam pertinebat. Itaque forum suarium sub eius cura erat. Sed et caeterorum armentorum fora, quae ad huius modi praebitionem spectant, ad officium praefecti pertinebant. Quies quoque popularium et disciplina spectaculorum ad praefectum urbis spectabat, qui milites quoque stationarios dispositos habere debebat, ad tuendum popularium quietem, et ad referendum sibi, quod ubique agebatur. Et urbe interdiceret praefectus urbis; et aliis solitis regionibus poterat; et negotiatione; et professione et aduocationibus; et foro; et ad tempus; et in perpetuum interdiceret poterat, et spectaculis, et, si quem relegasset ab Italia, submouere eum et a provincia sua poterat. ^{h)} Diuus Seuerus rescripsit, etiam eos, qui, illicitum collegium collegisse, dicti fuissent, apud praefectum urbis aduersandos esse. Qui quum terminos urbis exiuisset, potestatem non habebat. Praefectura autem urbana cunctis, quae intra urbem erant, antecellebat dignitatibus et potestatibus. Sed praefectorum forma varie habita atque saepe mutata est. Nam Augustus permisit senatui praefectos deligere. ⁱ⁾ Deinde ambitu suffragiorum suspecto sorte ducebantur ex numero praetorum, qui praecessent; nec id diu permansit, quia fors deerrabat ad parum idoneos. Tunc Claudius quaestores rursus imposuit, hisque, ne metu offensionum segnius

G 3

f) *orat. pro Planc. cap. XVII.* vid. in primis MANVTIVM ad hunc locum.

g) conf. GVIDONEM PANCIROLLVM *notit. dignitat. imperii occid. cap. III.*

h) adde GVID. PANCIROLLVM loc. excit.

i) conf. DIO Cassius libr. LII. p. 478. et TACITVS libr. VI. *annal. cap. II.*

segnius consulerent, extra ordinem honores permisit. Sed de erat robur aetatis cum primum magistratum capeissentibus. Igitur Nero praetura perfunctos et experientia probatos delegit. Praefecti urbis maximam auctoritatem fuisse, ostenditur in vita Seueri imperatoris, ubi legi licet, censorem, qui ius iudicandi de praefectis eminentissimis habuit, nullam in praefectum urbis potestatem habuisse. Initium epistolae Diui Seueri, missae ad Fabium Chilonem, ita est: *quum urbem nostram fidei tuae commiserimus, quidquid intra urbem admittitur, ad praefectum urbis pertinere videtur; sed et si quid intra centesimum milliari-um admissum sit, ad praefectum urbis pertinet; si ultra ipsum lapidem egressus est, praefecti urbis cognitio non est.* Marcus Varro et Atteius Capito, ut GELLIVS ^{k)} refert, scribunt, ius fuisse praefecto, senatus habendi.

CAPVT XVIII

DE PRAEFECTO PRAETORIO

PRAEFECTVS praetorio ad vicem magistri equitum antiquitus institutus est, ut quidam volunt. Quum enim apud veteres dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, et equitum magistratos sibi deligerent, qui ad sociati principali curae militiae gratia secundam post eos potestatem gererent, reipublicae regiminibus ad imperatorem perpetuo translatis, ad similitudinem magistrorum equitum, praefecti praetorio a principibus electi sunt. Data est eis plenior facultas, ad disciplinae publicae emendationem. His cunabulis praefectorum auctoritas inita in tantum meruit augeri, ut adpellari a praefecto praetorio non posset, sublata prouocandi facultate. Credidit enim princeps, eos, qui ob singularem industriam, explorata eorum fide et grauitate, ad huius officii magnitudinem adhibiti fuissent non aliter iudicatu-^{l)}ros esse pro sapientia; ac luce suae dignitatis; quam ipse esset iudicaturus. Erant etiam praefecti praetorio subnixi alio privilegio, ne a sententiis eorum minores aetate ab aliis magistratibus, nisi ab ipsis praefectis praetorio restitui possent. Praefectus autem praetorio, Roma regibus parente, *celerum tribunus* adpellabatur; sub dictatoribus vero *magister equitum*. Praefecti praetorio primum tres, Commodus Antonino imperante, fuerunt.

CAPVT

^{k)} libr. XIII. noct. Attic. cap. 8. 229. et adde digest. de orig. iur. l. II.
^{l)} vid. ANDR. DOM. FLOCCVM §. deinde cet.
de potestat. Rom. libr. II. cap. 23. p.

CAPVT XVIII

DE PRAEFECTO VIGILVM

PRAEFECTVS vigilum ab Augusto initium habuit, qui septem cohortes opportunis locis constituit, ut binas regiones urbis vnaquaeque cohors tueretur. Praeposuitque illis cohortibus tribunos, et super omnia spectabilem virum, qui *praefectus vigilum* dictus est a nocturnis vigiliis. Hic de incendiariis cognoscebat, effractoribus, furibus, raptoribus et receptatoribus; maxime vero atrox poena famosaque persona praefecto urbis remittebatur. Debebat vero praefectus vigilum totam noctem vigilare et coerrare calceatus et cum armis, et dolabris, omnesque inquilinos admonere, ne per negligentiam aliquam incendii casus oriretur, praeterea, ut unusquisque inquilinus copiam aquae in coenaculo suo haberet, admonere, iubebatur. ^{m)} Caeterum praefectus vigilum aduersus caplarios cognoscebat, qui mercede seruanda in balneis vestimenta fuscipiebant, si quid in illis seruandis fraudulenter admisissent. Ad praefectos etiam vigilum pertinebat, fugitivos conquirere, eosque dominis reddere.

CAPVT XX

DE PRAEFECTO AEGYPTI

PRAEFECTVS Aegypti non prius deponere praefecturam et imperium, ad similitudinem proconsulis lege sub Augusto ei datum, quam Alexandriam ingressus esset successor eius, licet in prouinciam venisset. Verum fasces consulares ingredi Alexandriam, nefas habebatur. Fertur etiam apud Memphim in aurea columna Aegyptiis fuisse litteris scriptum, tunc demum Aegyptum liberam fore, quum in eam venissent Romani fasces et praetexta Romanorum, ut legi licet in Aemiliano, vno ex XXX tyrannis.

CAPVT XXI

DE PRAEFECTO ANNONAE

PRAEFECTI annonae cura erat, in difficili annonae caritate frumentum undique coemere et, ut undique Romam adueheretur, operam nauare, praeterea, ut iusto pretio veniret et, si quis plus, quam proprius

^{m)} vid. eundem libr. excip. p. 132, qui, ut noster auctor sua, ex illis, quae in digestis de officio praefecti vigilum habentur, hausit.

proprius vsus exigeret, haberet, in medium depromeret. Coepti sunt autem praefecti annonae, creari T. Geganio, P. Minutio consulibus, primumque annonae praefectum fuisse tradunt L. Minutium, licet quidam, P. Valerium et L. Geganium primos in Siciliam missos, pro aduehendo frumento, velint. ⁿ⁾

CAPVT XXII DE PRAEFECTO LEGIONIS ^{o)}

PRAEFECTVS legionis habebat continue primi ordinis dignitatem, atque absente legato tamquam ipsius vicarius potestatem maximam retinebat, tribuni et centuriones caeterique milites eius praecepta seruabant, vigiliarum; seu profectionis tesseram ab eo petebant, praefectique legionis auctoritate, si miles crimen aliquod admisisset, a tribuno ad poenam deputabatur. Arma omnium militum, vestes, equi, annona in praefecti legionis cura erant: disciplinae ius et seueritas exercitus, non solum peditum; sed etiam equitum legionariorum praepropterea eius quotidie curabatur. Ipse autem custos diligens et sobrius legionem, sibi creditam, assiduis operibus ad omnem deuotionem deformabat et industriam, sciens, ad praefecti laudem subiectorum redundare virtutem.

CAPVT XXIII DE PRAEFECTO CASTRORVM

PRAEFECTVS castrorum post longam probatamque militiam peritissimus omnium legebatur, vt recte doceret alios, quod ipse cum laude fecisset. Hic, praefecto legionis, dignitate inferior erat; non mediocria tamen munera subibat, nam in huius officio castrorum positio, vallique et fossae destinatio erat. Caeterum tabernacula; vel caesae militum cum impedimentis omnibus nutu ipsius curabantur. Praeterea agri contubernales et medici, a quibus curabantur; expensae etiam ad eius

ⁿ⁾ vid. quae de Pompeio, annonae praefecti prouinciam administrante, CICERO *pro domo*, cap. V. et *libr. III. epist. I. ad Atticum* deque Augusti instituto SVETONIUS *vit. eius*, cap. XXXVII. et DIO *Cassius* *libr. LIII. p. 521. memoriae* prodiderunt. Add LIVIUM *libr. III. cap. 12.*

^{o)} de tribunis militum loquitur auctor noster, vt omnes rationes docent, vid. IVST. LIPSIUM *libr. V. de milit. romana, dialog. 10. tom. III. oper. p. 314.*

eius industriam pertinebant, vehicula, sagittarii, nec non etiam ferramenta, quibus materies secatur; vel caeditur, quibusque fossae aperiuntur circa situm valli et aquae ductus; item ligna; vel stamina, arietes, onagri, ballistae caeteraque genera tormentorum, ne deessent aliquando, praefectus castrorum procurabat. ^{p)}

CAPVT XXIIII DE PRAEFECTO FABRORVM

PRAEFECTVS fabrorum fabris lignariis, instructoribus, carpentariis, ferrariis, praetoriis reliquisque artificibus, ad hibernorum aedificia fabricanda, ad machinas turresque ligneas caeteraque, quibus vel expugnantur hostium ciuitates; vel defenduntur propriae, praeparatis praecerat. Etiam, qui arma, vehicula caeteraque genera tormentorum vel noua facerent; vel quassata repararent, praefecto fabrorum subiacebant. Praeterea fabricae scutariae, loricariae, arcuariae, in quibus sagittae, missilia, cassides omniaque armorum genera formabantur, a praefecto fabrorum procurabantur, cuius cura praecipua erat, vt, quidquid exercitui necessarium videbatur, numquam deesset in castris, ita vt etiam cuniculares haberentur, qui ad morem Bessorum ducto sub terris cuniculo, murisque intra fundamenta perfossis, improvisi emergerent, ad vrbes hostium capiendas. ^{q)}

CAPVT XXV DE TRIVMVIRIS NOCTVRNIS

TRIVMVIRI arcendis incendiis praecerant, antequam praefectus vigilum esset factus, qui et *nocturni* dicti sunt ab eo, quod excubiae agebant. Interueniebant nonnumquam aediles et tribuni plebis.

CAPVT XXVI DE DVVMVIRIS CAPITALIBVS

DVVMVIRI capitales a Tullo Hostilio rege constituti sunt, quum de capite Horatii ageretur, qui victor rediens, interfectis tribus Curiaiiis Albanis, sororem Horatiam, ad portam obuiam, aegriter flentem,

^{p)} vid. VEGETIVM *libr. II. cap. 20.* TACITVM *libr. I. annalium. cap. 20. libr. XIII. cap. 37.* et *libr. II. histor. cap. 29.*

^{q)} vid. VEGETIVM *libr. II. cap. 11.* et CICERONEM *libr. III. epist. 8. ad fam.*

LVIII DE MAGISTRATIBVS

tem, quod interfectorum Curiatorum vni nupta esset, occidit. ^{r)} Creati igitur duumviri a Tullo Hostilio, vt Horatii causam cognoscerent, illum capite plectendum censuerunt. Sed ille prouocans ad populum, patris lacrimis est condonatus. Hi vero, quod de capitalibus quaestionibus iudicarent, carcerque rerum capitalium in eorum cura esset, *duumviri capitales* dicti sunt. Sed apud Romanos nullum capitale iudicium, quam illud Horatii, prius; nec prouocatio vetustior legitur. ^{s)} Alii vero duumviri creati sunt ad aedes sacras locandas et faciendas, ad aquas in urbem deducendas, ad classem ordinandam et reficiendam. Hi dicebantur *duumviri nauales*. ^{t)} Creati et alii duumviri, qui praeficerent sacris faciendis, ^{u)} ii carminum Sibyllinorum et fatorum populi Romani interpretes et antistites erant Apollinis sacri et aliarum caerimoniarum. Quibus additi octo et facti *decemviri*. ^{x)} Deinde, quamuis quinque adderentur, vt quindecim essent; ^{y)} tamen remansit nomen decemvirorum. Fuit duumviratus aliquando magistratus municipalis. Is locabat publica, potestatemque habebat, dimittendi e carcere. Erat enim municipiorum defensor et eius fere dignitatis, qualis in vrbe censura. Creabantur autem hi duumviri a decurionibus. Graeci *Syndicos* adpellant, vt iurisconsultus prodit. ^{z)} De his lege PAVLLVM titulo *de actionibus*, et ULPIANVM *de damno infecto*.

CAPVT XXVII

DE TRIVMVIRIS COLONIAE DEDVCENDAE

TRIVMVIRI deducendae coloniae agros nouis colonis deductis diuidebant vrbesque designabant ac aedificare volentibus areas partiebantur, commodis regionibus ciuitatem distinguebant, legibus et magistrati-

r) vid. FLORVM *libr. I. cap. 3.* et LIVIVM *libr. I. cap. 26.*

s) conf. SIGONIVS *de iudic. libr. III. cap. 4. et 15.* et HOTOMANVS *de magistrat. tom. II. thes. ant. Rom. GRAEVII, p. 1879.*

t) lege LIVIVM *libr. VIII. cap. 30. libr. XXX. cap. 18. libr. XXXXI. cap. 1.*

u) temporibus nimirum Tarquinii, teste DIONYSIO *Halicarnassensi, libr. III. p. 259.*

x) apud LIVIVM *libr. VII. cap. 27. libr. XXII. cap. 9. libr. XXXVI. cap. 37.*

y) factum id sub caesaribus. Vide SVETONIVM *vit. Aug. cap. XXXI. §. 1. et TACITVM libr. VI. annal. cap. 12.*

z) conf. CAIVS *digest. I. I. quod cuiusque vniuers. nom. et PAVLLVS I. item eorum §. I. digest. d. 4.*

ROMANORVM VETERVM LVIII

gistratibus sistebant. Primi vero traduntur Agrippa Menenius, T. Cloelius Siculus, Marcus Aebucius Elua. ^{a)}

CAPVT XXVIII

DE PRAEFECTO AERARII

PRAEFECTVS aerarii publicas pecunias curabat, proscriptorum damnatorumque bona in aerarium redigebat, praeterea omnia vectigalia ad rem publicam spectantia. Est autem praefectus generale vocabulum. Nam et legionum, alarum, cohortum, urbis, aerarii, castrorum, praetorii, annonae, vigilum.

CAPVT XXVIII

DE QVINQVEVIRIS MENSARIIS

VIRI quinque mensarii a pecuniae dispensatione adpellati sunt. Nam quum plebs grauem aeris alieni magnitudinem sustinere non posset, senatus solutionem in publicam curam vertit. Quinque igitur viri creati sunt ad dispensandam pecuniam, C. Duilius, P. Decius Mus, Marcus Papinius, Q. Publilius, T. Aemilius. ^{b)} Hi, aere in foro posito, aes alienum perfoluerunt, iubente senatu. Erant et quinque viri extraordinarii magistratus, qui primo creati sunt imperio consulari de legibus scribendis, ^{c)} deinde agris diuidendis, ^{d)} quibus aliquando triumviri praeponebantur, tertio de muris turribusque conficiendis, ^{e)} nonnumquam minuendis sumptibus, quum imperatoris liberalitate grauari videretur res publica.

H 2

CAPVT

a) vid. LIVIVM *libr. III. cap. 11. libr. VI. cap. 21. libr. VIII. cap. 16. libr. VIII. cap. 28. libr. XXXI. cap. 49. libr. XXXII. cap. 29.* et DIONYSIVM *Halicarnassens. libr. VII. p. 428. et libr. VIII. p. 615.*

b) lege LIVIVM *libr. VII. cap. 21.*

c) loquitur auctor noster de de-

cemuiris legibus ferendis, ao. v. c. CCCII. creatis. Conf. LIVIVM *libr. III. cap. 25. 33. sq. 44. sq. cap. 52. 57. sq.*

d) quorum itidem nonnumquam decem fuerunt. Vid. LIVIVM *libr. XXXI. cap. 4.*

e) teste LIVIO *libr. XXV. cap. 7.*

LX DE MAGISTRATIBVS ROMANOR. VETERVM.

CAPVT XXX

DE PROCVRATORE CAESARIS

PROCVRATOR Caesaris eam habebat auctoritatem, vt, quidquid gessisset, sic imperator comprobaret, ac si ipse gessisset. Dominium tamen rei Caesaris ius ei transferre non erat, sine imperatoris consensu, prius adhibito, quo sine si quid vendidisset; seu donauisset et transtulisset, ratum non erat. Nam vt non alienaret; sed vt diligenter gereret, res Caesaris ei commissa erat. LAMPRIDIUS in *Seuero* f) procuratores interpretatur *rationales*, in quorum similitudinem, qui rem priuatam curant, *procuratores* COLVMELLA g) nominauit. Erat autem procuratoris officium, rationes omnium reddituum, qui ad Caesarem spectarent, procurare diligenter cum facultate defendendi et acquirendi. h)

f) cap. XXXXVI. p. 999.

g) de re rust. libr. I. cap. 6.

h) vid. DIONEM Cassium, libr. LIII.

F I N I S

